

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **КАЛАМБУР В ПУАНТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ ТА
ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0351-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Паненко Анастасія Олександрівна

Керівник к.ф.н., доц. Шама І. М.

Рецензент к.ф.н., доц. Голуб Ю. І.

Запоріжжя – 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра англійської філології та лінгводидактики
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська
Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри
Надточій Н. О.

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ПАНЕНКО АНАСТАСІЇ ОЛЕКСАНДРІВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра «Каламбур в пуанті англійськомовного анекдоту та його відтворення в перекладі»

Керівник кваліфікаційної роботи Шама І. М., к.ф.н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від « 24 » травня 2022 року № 571-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 30 листопада 2022 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: теоретичні засади аналізу анекдоту як жанру, розвідки, присвячені пуанту як складовій частині анекдоту, дослідження з проблем створення гумористичного ефекту в художніх текстах, роботи, сфокусовані на визначенні та особливостях створення та функціонування каламбуру, перекладознавчі дослідження з проблем адекватності відтворення гумору в текстах малих жанрів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати роль пуанта в утворенні ефекту комічного в анекдотах, розробити власну схему для перекладознавчого аналізу анекдоту, проаналізувати складнощі його перекладу.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Шама І. М., к.ф.н, доц.	25.05.2022	25.05.2022
Розділ 1	Шама І. М., к.ф.н, доц.	29.07.2022	29.07.2022
Розділ 2	Шама І. М., к.ф.н, доц.	27.09.2022	27.09.2022
Розділ 3	Шама І. М., к.ф.н, доц.	27.10.2022	27.10.2022
Висновки	Шама І. М., к.ф.н, доц.	19.11.2022	19.11.2022

6. Дата видачі завдання 25.05.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2022	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	червень 2022	виконано
3.	Написання вступу	серпень 2022	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	вересень 2022	виконано
5.	Написання практичного розділу	жовтень 2022	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2022	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2022	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2022	виконано
9.	Захист	грудень 2022	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____

А. О. Паненко

Керівник роботи _____

І. М. Шама

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

Е. О. Веремчук

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 72 стор., 55 джерела.

Об’єкт дослідження: англомовні анекдоти, що побудовані на різних видах каламбурів.

Мета роботи: виявлення особливостей побудови каламбурів в пуанті англомовного анекдоту та опис стратегії їх відтворення в перекладі українською мовою.

Теоретико-методологічні засади: багато вітчизняних та іноземних науковців вивчали специфіку та особливості анекдоту як жанру (В. А. Бережний, В. І. Карасик, І. І. Кімакович, Є. Я., Курганов, В. Раскін, О. А. Чіркова, Е. Я. Шмелева), розробили його класифікацію (В. В. Виноградов, І. І. Кімакович), вивчали його композицію, зокрема пуант анекдоту (В. І. Карасик, М. Соколянський) та досліджували варіанти перекладу на різні мови світу (S. Attardo, P. Zabalbeascoa).

Отримані результати: Нам вдалось визначити найпоширеніші способи перекладу: додання коментаря, нейтралізація жарту, компенсація, створення ідентичного в тексті перекладу. Невід’ємною частиною анекдоту, ми визначили, є дві композиційні частини – стимулятор та пуант. Без них побудувати будь-який жарт неможливо. А ось зав’язка досить часто може бути відсутня через малий обсяг анекдоту.

У практичній частині роботи ми розглянули приклади лексичних та фразеологічних каламбурів. Відсоток каламбурів, заснованих на фразеологізмах значно менший за лексичний. Ми прийшли до висновку, що такі види каламбуру неможливо перекласти на українську мову не змінюючи сюжет, чи фразеологізм.

Ключові слова: каламбур, пуант, анекдот, переклад, вихідний текст, цільовий текст, адекватність.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 АНЕКДОТ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЖАНР МАЛОЇ ГУМОРИСТИЧНОЇ ПРОЗИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИКЛИК	7
1.1 Історія становлення анекдоту як жанру.....	7
1.2 Основні жанрові ознаки анекдоти та їх значущість для процесу перекладу.....	11
1.3 Класифікація анекдотів в ракурсі перекладацької практики.....	15
1.4 Засоби створення гумору а анекдоті і проблеми їх відтворення в цільовому тексті.....	20
РОЗДІЛ 2 КАЛАМБУР ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ СТВОРЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОГО ЕФЕКТУ В АНЕКДОТІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПОГЛЯД	25
2.1 Визначення каламбуру та критерії його виокремлення в тексті-джерелі.....	25
2.2 Різновиди каламбурів та їх вплив на ступень адекватності цільового тексту.....	27
2.3 Пуант анекдоту і каламбур: можливість відтворення в перекладі.....	27
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСЛЯЦІЇ КАЛАМБУРІВ В ПУАНТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ	35
3.1 Лексичні каламбури.....	35
3.2 Каламбури, побудовані на основі фразеологізмів.....	51
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Гумор – невід’ємна частина щоденної комунікації у суспільстві, народна творчість сповнена проявів комічного. Існують навіть окремі гумористичні жанри великих та малих форм. Гарний жарт - чудова можливість швидко знайти спільну мову з малознайомими людьми, партнерами по бізнесу, викладачами, взагалі з будь-ким. Тому гарне почуття гумору людина може вправно використовувати як зброю для налагодження відносин, в тому числі і при перекладі сміхових зразків. Анекдот є одним із найпродуктивніших жанрів сучасного комічного тексту. В ньому висвітлюється національно-культурна специфіка лінгвокультурного середовища, він став популярним засобом міжкультурного контакту етнічних спільнот. Він відображає систему цінностей народу, позитивне й негативне сприйняття фрагментів навколишнього світу. Як продукт когнітивної діяльності людини сучасний анекдот є найбільш популярним репрезентантом стереотипних уявлень про національну культуру, мову і характер.

Однак, при інтерпретації та перекладі жартів виникають багато складнощів, які у більшості випадків призводить до втрати ефекту комічного у цільовому тексті. Ця дослідницька робота буде присвячена не тільки процесу побудови гумору в англomовному анекдоті за допомогою використання каламбурів, але й тим можливостям та шляхам, які існують для адекватного на відтворення такого гумору українською мовою.

На сьогоднішній день багато вітчизняних та іноземних науковців вивчали специфіку та особливості анекдоту як жанру (В. А. Бережний, В. І. Карасик, І. І. Кімакович, Є. Я. Курганов, В. Раскін, О. А. Чіркова, Е. Я. Шмелева), розробили його класифікацію (В. В. Виноградов, І. І. Кімакович), вивчали його композицію, зокрема пуант анекдоту

(В. І. Карасик, М. Соколянський) та досліджували варіанти перекладу на різні мови світу (S. Attardo, P. Zabalbeascoa).

Попри значний інтерес до анекдоту як малого жанру комічного та велику кількість присвячених йому наукових праць, у лінгвістиці та перекладознавстві є досі дискусійні положення, які залишаються не дослідженими й донині. Зокрема, досі не існує однозначної класифікації анекдотів та універсальної схеми для перекладу анекдотів на різні мови, що формує виклик для перекладачів кожного разу при відтворенні каламбурів в анекдоті. Також, через те, що анекдот є переважно прикладом усної творчості і відтак може змінювати механізми свого існування разом зі своїми творцями, недостатньо вивченими залишаються прийоми побудови ефекту комічного в анекдотів. Все це вплинуло на вибір проблематики дослідження та позначило його актуальність.

Актуальність роботи полягає в необхідності вироблення ґрунтовного системного підходу для перекладу каламбурів в пуанті англomовних анекдотів, з опорою на сучасний мовний матеріал.

Наукова новизна полягає у спробі власного дослідження побудови комічного в анекдоті, аналізу його композиційних частин в цілому і пуанта зокрема, а також у спробі власного перекладу на українську мову тих англomовних анекдотів, комічний ефект яких заснований на різних видах каламбуру в пуанті.

Об'єктом дослідження є англomовні анекдоти, що побудовані на різних видах каламбурів.

Предметом дослідження є каламбур в пуанті англomовних анекдотів, а також засоби відтворення його в перекладі.

Метою дослідження є виявлення особливостей побудови каламбурів в пуанті англomовного анекдоту та опис стратегії їх відтворення в перекладі українською мовою.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1) простежити історію виникнення анекдоту як жанру та виявити основні жанрові ознаки анекдоту, акцентуючи значущість вказаного для процесу перекладу

2) класифікувати анекдот, враховуючи основні завдання перекладацької практики;

3) дослідити засоби створення гумору в анекдоті та розглянути проблеми, пов'язані з їх відтворення в цільовому тексті;

4) дослідити функціонально-композиційні особливості пуанта анекдоту та можливість його відтворення в перекладі;

5) дати визначення каламбуру, зазначити критерії його виокремлення в тексті-джерелі і описати різновиди каламбурів, звертаючи увагу на потенційні перекладацькі проблеми;

б) розглянути особливості творення каламбурів в пуанті англомовного анекдоту та виявити найадекватніші шляхи трансляції каламбурів;

7) запропонувати власний переклад англомовних анекдотів з каламбуром в пуанті українською мовою, спираючись на отримані результати попереднього дослідження.

Матеріалом дослідження стали сучасні англомовні анекдоти, що побудовані на різних видах каламбуру, які було відібрано із збірки Річарда Вайзмена "1001 Jokes" [Richard Wiseman], а також на англомовних форумах.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів та прийомів: реферативний метод, метод суцільної вибірки, метод аналізу словникових дефініцій, метод лінгвістичного спостереження та аналізу, описовий та порівняльний методи.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів для перекладу англомовних анекдотів на українську мову, а також під час проведення лекційних та практичних занять з перекладознавства, стилістики, літературознавства, тощо.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про анекдот як жанр комічного, особлива увага приділяється проблемам класифікації жанру з ракурсу перекладацької практики.

У другому розділі подаються загальні відомості про каламбур та його класифікацію, а також загальні відомості про пуант в каламбурі та способи його відтворення в цільовому тексті.

Третій розділ містить власний аналіз та переклад сучасних англомовних анекдотів на українську мову.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 72, кількість використаних джерел 55.

РОЗДІЛ 1

АНЕКДОТ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЖАНР МАЛОЇ ГУМОРИСТИЧНОЇ ПРОЗИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИКЛИК

1.1 Історія становлення анекдоту як жанру

Для перекладу будь-якого літературного жанру перекладачу необхідно мати найповніше уявлення про текст джерела та перекладений текст. Відтворюючи анекдоти, не менш важливо намагатись передати гумор та сенс реалій вихідної культури, що зображується у тексті-джерелі. Тож, цей підрозділ почнемо з того, що дамо визначення жанру, спробуємо дослідити історію становлення анекдоту як жанру у літературі, звернувши увагу на походження анекдоту та його особливості у різні періоди часу. Також намагатимемося з'ясувати значущість такого знання для процесу перекладу.

Як відомо, жанр у літературі – це художнє ціле, у якому взаємодіють домінантні (тематичні, сюжетно-композиційні, мовні) та змінні ознаки (гнучкі й варіативні елементи структури). Перші з них забезпечують основу будь-якого жанру, другі – його модифікацію, залежну від світовідчуття, мислення, психології окремого письменника, а також своєрідну естетику, історію, характерні риси літератури певного періоду. Жанр як тип художнього твору складається з родів літератури (епопея, роман, повість, новела – в епосі; ліричний вірш, ода, елегія, пісня, послання – у ліриці; трагедія, комедія, драма – у драмі) і може розвиватися упродовж кількох століть, а потім зникнути, як ода; або ж існувати від часу зародження в давньогрецькій літературі до сьогодення (байка, роман) чи оновлюватися шляхом злиття елементів різних жанрів (трагікомедія) і родів (ліричний роман) [Бовсунівська 2008].

Окремо стоять жанри, основою яких є комізм. Для них характерним є кумедне зображення світу як система концептуального і оцінного (в більшості випадках негативного) осмислення дійсності, що загалом

«реалізується в сукупності комічних жанрів, основним серед яких для сучасної культури є анекдот» [Слышкин 2007, с. 455].

На думку А. М. Приходька [Приходько 2008, с. 251], анекдот відносять до такого модусу комунікації, який зазвичай називають «карнавальним» або «сміховим».

В свою чергу Й. Раскін в своїх працях дав влучне визначення анекдоту, а саме: «це сконцентрована мудрість усього народу» [Раскін 2003, с. 38]. В анекдотах автор оцінює особистостей, їх вади. Епохи, явища також отримують суб'єктивну характеристику. Тільки в анекдоті, на думку Й. Раскіна, ми зможемо знайти вірну відповідь на будь-яке питання з галузі педагогіки, економіки, людських відносин, політики політики, економіки, педагогіки і т.ін.

Лексема «анекдот» є розповсюдженою в слов'янських культурах та має лише одне значення - короткий гумористичний жанр переважно в усній формі. В англomовному середовищі, навпаки, лексема “anecdote” є багатозначною [American Heritage Dictionary 1985, с. 59]. Поряд з визначенням «коротке гумористичне оповідання», англійці й американці використовують її в значенні “*short story narrative joke*”.

Тож, в англomовному середовищі “*anecdote*” як літературознавчий термін має інше значення, а саме – тип наративу, що розповідають від першої чи третьої особи, споріднений до жарту, або наративний текст серйозної тематики. В англomовній культурі «анекдот» в загальноприйнятому значенні визначають як “*joke, narrative joke, funny story*” [Х'юз 1963, с. 17].

Сказане свідчить про необхідність уважного ставлення до вживання термінів «анекдот» і “*anecdote*”, щоб уникнути помилок в ідентифікації жанру. Ми також помітили, що в усіх англійських тлумаченнях лексеми «анекдот» позначають як “*narrative*”. Це є доказом того, що референтом є комічний мовленнєвий акт, комічна ситуація.

Історія розвитку анекдоту як жанру свідчить про його давнє походження, яке бере початок ще з VI ст. н.е. Він мав різні дефініції у різних

країнах і мав свої характерні риси. Звернемо увагу на той факт, що до XVII ст. оповідання з фіктивною основою, які за сучасною термінологією визначаються як анекдоти, кваліфікувались як фабули (фацеції й апологи) [Літературний енциклопедичний словник 1987, с. 32].

Цікаво, що в науковій літературі терміном “*anecdote*”, позначали "старі рукописи", які були вперше опубліковані. Як приклад, можна навести твір Буассонади, французького еллініста, що називається "Anecdota Gracca" [Вяземський 1929, с. 26]. І як насмішка над таким «академічним» тлумаченням терміну, в Нью-Йорку в 1936 році вийшла книга "Anecdota Americana", до якої увійшли близько 1000 еротичних анекдотів.

Перше значення грецького слова “*anecdotos*” було «невиданий», тобто твір, що досі невідомий публіці. Воно зберігало таке значення й в епоху книгодрукування: під загальною назвою "Anecdota" друкувалися деякі давні твори та пергаменти римських і грецьких письменників, про яких до того часу нічого не було відомо.

Також одне із значень анекдоту є невеличка розповідь про невеличку, але визначну пригоду в житті певної історичної особи. Анекдот, як і більшість жанрів літератури, походить з фольклору, з усних розповідей населення, пов'язаних з тими чи іншими подіями в суспільстві. З середини XVIII століття під поняттям «анекдот» розуміють невелику усну кумедну розповідь з неочікуваною дотепною розв'язкою [Літературний енциклопедичний словник 1987, с. 21]. У першому значенні термін був застосований у сатиричній праці Прокопія Кесарійського «Таємній історії Прокопія Кесарійського» (VI ст.). Він називає розповіді, що включені туди, «анекдотами» в протиположність офіційним хронікам часів царювання Юстиніана. Історик зображував реальні події з життя відомих діячів свого часу, які були неможливо знайти в офіційних документах, бо в більшості випадків мали скандальний характер та політичне підґрунтя. У давні часи анекдотами називали побутові меморати – малий нарративний жанр, який передавав

автобіографічні спогади про події, свідком яких стала людина [Кімакович 1994, с. 45].

Популярність таких розповідей була надзвичайною, адже вони викривали політичні інтриги, життя та гріхи відомих людей, навіть інтимне життя імператора та імператриці Юстиніана і Феодори та інших високоповажних персон. Такі меморати почали відразу взаємодіяти з квазі-меморатами – розповідями, що не були засновані на особистих спогадах, але видавалися за такі. Анекдотами почали називати не лише реальні факти з життя людей, а і вигадані історії про видатних постатей. Система персонажів теж зазнала значних змін: з «високими» героями почали з'являтися і «низькі» (такі як селяни, лікарі, ченці тощо).

Трохи пізніше анекдотом почали звати малий оповідальний жанр жартівливого характеру, часто з гострим політичним сюжетом та напруженим змістом (в західноєвропейській культурі – фабліо і фацеції, що набули розвитку в епоху Відродження) [Руднев 1997, с. 17].

Отже, анекдот як жанр почав формуватися ще давно і до наших днів зволюціонував в окремий жанр епосу. Взагалі для відокремлення його від інших епічних творів необхідно визначити ознаки анекдоту на усіх рівнях: позатекстових, текстових та мовних. У цьому підрозділі ми зосередили увагу на позатекстових, а саме простежили розвиток анекдоту ще з далеких часів та його процес становлення. Цікавим для нашого дослідження та слухачів його робить саме орієнтація на правдивість, з прив'язкою до конкретної особи зі вказаним ім'ям, статусом та місцем знаходженням, що раніше свідчило про достовірність вказаної інформації. В анекдотах ще з давніх часів читачі могли знайти те, чого їм не вистачало в усіх інших жанрах, а саме гостроти сюжети, жартів, інтриги, скандалів. Це зробило анекдот унікальним та дало йому поштовх для розвитку упродовж багатьох століть. У наступних підрозділах ми розглянемо детальніше наступні жанрові ознаки малого епічного твору – анекдот.

1.2 Основні жанрові ознаки анекдоту та їх значущість для процесу перекладу

В науковому дискурсі активно вивчають особливості анекдоту як жанру, але, на жаль, й досі відсутня належна систематизація отриманих результатів таких досліджень та будь-яке прогнозування щодо такої систематизації у майбутньому.

Анекдот – коротка оповідь сатиричного або гумористичного характеру про подію, явище з життя людини. Тематика анекдотів завжди охоплює актуальні питання побутового та суспільно-політичного життя, це є його найчастішим критерієм для класифікації. Дивлячись на те, які анекдоти користуються популярністю, ми можемо проаналізувати актуальні проблеми суспільства, їх настрої щодо політичного та економічного життя країни. Конкретний текст може функціонувати до того часу, поки факти, явища, які в ньому зображують є актуальними. Наприклад зараз навряд чи можна почути анекдоти про Кашпіровського чи дистрофіка. Такі анекдоти, що втрачають свою актуальність, переходять в так званий «пасивний» запас, але з часом можуть «повернутись до життя», якщо аналогічна ситуація, подія стане знову актуальною [Бережний 2015, с. 81].

Анекдотом називають продуктивний фольклорний жанр, унікальне явище національної культури, розвиток якого пов'язаний з розвитком самого суспільства, він є індикатором актуальних установок та уявлень. Анекдот має свої типологічні риси (стереотипи змісту, форми і комунікативного призначення) та номінацію [Дейк ван 2000, с. 3]. Наприклад, анекдоти, які карнавалізують родинні стосунки в англійській культурі, зазвичай, ґрунтуються на традиційних патріархальних стереотипах: *Before marriage a man yearns for a woman. After marriage the "y" is silent* [Птушка 2019, с. 20]. Для відсутності комунікативних невдач та реалізації успішної комунікації у межах анекдоту

повинні бути однакові чи схожі погляди на життя та події, тобто повинна бути присутня «близькість апперцепційної бази мовців» [Jacobson 1979, с.17].

Анекдоту окрім актуальності притаманні й інші жанрові особливості: специфічні характеристики персонажів, відсутність заголовка та наявність пуанта. Персонажі анекдоту володіють стабільними рисами тому і легко пізнаються своєю поведінкою та мовними характеристиками. Вони є представниками різних етносів (українець, білорус, американець), професій (лікар, міліціонер), політичні діячі (Ленін, Сталін, Брежнєв), герої масової культури (Вінні Пух, Шерлок Холмс) тощо.

Характерні риси персонажів анекдоту подібні до рис трікстера (визначені К. Г. Юнгом): наявність непередбачуваної поведінки, одночасна хитрість і дурість, схильність до скоєння образливих витівок до оточуючих та спричинення шкоди собі через несвідомість, а не через злість. Незважаючи на те, що трікстер – одна з «психологем» (давніх архетипних структур психіки), К. Г. Юнг наголошує, що мотив трікстера існує й у свідомості сучасної людини (яка часто навіть не підозрює про це) і іноді активізується [Юнг 1999, с. 265]. Як висновок можна зробити припущення, що анекдот є один з варіантів такої активізації.

Щодо композиційної структури - анекдот складається з трьох частин: експозиції, основної частини та пуанта.

Ще одна особливість анекдоту – це відсутність заголовку, який часто може бути замінений метатекстовим введенням, в якому можна знайти коротку характеристику тексту:

а) за персонажем (про Чапаєва, про грузина),

б) за темою (про університет, на армійську тему), наприклад: «А от якраз анекдот на армійську тему», «А ось такий анекдот про грузина чули?», також може бути вказано джерело («Це купіновській улюблений анекдот» [Thielemann 2013, с. 301]).

Унікаючи назви анекдоту, розповідач все ж дає реципієнту уявлення про те, що він збирається зараз послухати, зазначивши тему чи ім'я головного героя анекдоту, можна відразу зануритись у певний хронотоп.

Наразі відсутні роботи, що присвячені вивченню залежності метатекстового введення від конкретної ситуації спілкування: контексту бесіди, ідентифікації між адресатом і адресантом (соціальної, вікової, емоційної тощо) та інших факторів. Цей напрям досліджень є досить перспективним.

Ще одна особливість анекдоту, заради якої ми робимо дослідження – пуант, тобто несподівана розв'язка анекдоту. Її причиною виникнення дослідники називають один й той самий фактор, хоча й позначають його різними термінами: поєднання контекстів, зіткнення протилежних світобачень [Курганов 1997, с. 29-31], різкий смисловий зсув, перехід з одного семантичного поля в інше [Переходюк 1997, с. 125], руйнування шаблону та формування нової точки зору на ситуацію [Кімакович 2005, с. 90].

За основу опису закону про пуант вченими прийнято вважати роботу В. Раскіна «Semantic Mechanisms of Humor», в якій наголошується, що комічний ефект в анекдоті виникає завдяки несподіваному перетинанню протилежних сценаріїв (когнітивних структур, що містять знання про те, що люди роблять в певних ситуаціях, як вони це роблять. [Raskin 1979, с. 329-333]. Саме пуант є найскладнішою частиною перекладацького процесу, бо когнітивні структури в різних мовах є різними, тому англійський анекдот, наприклад, може бути важким для розуміння україномовному слухачу, бо пуант буде перекладатись не враховуючи мови та різні реалії.

Також детально закон пуанта було розроблено О. О. Чирковою, яка розповідає про «механізм змістового зсуву», зміну змістових рівнів. Механізм спрацьовує під дією двох законів: конверсії (одна частина інформації йде в підтекст, а інша виражається в тексті, але максимально лаконічно) і трансмутації (розгортання інформації, переосмислення наявних

знань за допомогою додавання до них нових відомостей, прихованих до цього в підтексті) [Чиркова 1998, с. 30-37].

Важлива відмінність, на яку слід звертати увагу перекладачам, полягає в навмисності, тобто чи є гумор частиною наміру автора чи спричинений чимось іншим; наприклад рецепієнт чи перекладач тексту бачить те, чого автор не хотів — або не мав наміру — сказати. Ненавмисний гумор за допомогою каламбуру та інших засобів може бути побічним продуктом або вихідного тексту, або його перекладу, хоча зовсім не обов'язково з тих самих причин. Як і в попередньому випадку, ми бачимо, що інтерпретація залежить від того, що є в читача, слухача чи глядача [Zabalbeascoa 2005, с. 187].

Наступна особливістю анекдоту є необов'язковість і звичність (щодо теми, жанру тощо).

Деякі випадки гумору можуть бути настільки сильними, що вони будуть практично обов'язковими. Прикладом цього можуть бути публічні виступи в особливих випадках. В англійських країнах таких випадків набагато більше, а потреба проявити почуття гумору набагато гостріша, ніж в інших країнах. В інших випадках (наприклад, прокурор вимагає смертної кари для підсудного) гумор може бути рідкісним або принаймні його певний різновид. Одне із завдань перекладача полягатиме в тому, щоб оцінити, до якої міри присутність гумору відповідає вимогам жанру чи соціальної події, а також, якими будуть наслідки включення або виключення гумору з перекладу, незалежно від/через його присутність/відсутність у вихідному тексті [Zabalbeascoa 2005, с. 190-191].

Отже, у цьому підрозділі було проаналізовано основні жанрові особливості анекдоту на текстовому та мовному рівнях, що дозволяє нам прийти до висновку, що анекдот дійсно є самостійним епічним жанром, хоча і рідко вживається окремо без інших епічних жанрах. Йому притаманні такі особливості як наявність типології головних героїв, відсутність назви та наявність пуанта, а також деякі риси, що необхідні для усвідомлення перекладацького процесу анекдотів. Нажаль, на сьогодні практично відсутне

вивчення анекдотів в динаміці та з їх урахування в комунікативний процес, хоча існують і ґрунтовні праці за темою.

1.3 Класифікація анекдотів в ракурсі перекладацької практики

Анекдот – невід’ємна частина людської комунікації у будь-якому суспільстві. Це найкращий та найшвидший спосіб підняти настрій співрозмовникам, налаштувати розмову на необхідний лад. Також це чудова можливість продемонструвати власне почуття гумору. Але кожний анекдот тяжіє до певного культурного підґрунтя, тому в міжкультурній комунікації, якщо ми наважимося перекласти анекдот з однієї мови на іншу, нашим першим завданням буде врахувати усі культурні та лінгвістичні особливості, а потім безпосередньо перейти до процесу перекладу, щоб не отримати протилежний ефект від анекдоту. Наприклад, непорозуміння, незручну паузу, тощо. Сам анекдот складається з трьох частин: експозиції, основної частини та кінцівки.

Гумор належить до емоційно-експресивної інформації, що є наднаціональною та є невід’ємною частиною будь-якої мови світу, однак спосіб його вираження залежить безпосередньо від національних можливостей кожної мови [Шаховський 1980, с. 26].

Класифікацією анекдоту почали займатись досить нещодавно, адже до XIX ст. цей жанр хаотично вміщувався поряд із оповіданнями, сімейно-побутовими казками, легендами, переказами, тощо. Відповідно до ранньої класифікації, що була розроблена Південно-Західним відділом Російського географічного товариства в Києві (1873 — 1876 рр.), матеріал розподіляли за хронологією, за тематикою та жанровими ознаками.

Неможливість визначити чітку жанрову класифікацію значно ускладнює ідентифікацію текстів анекдотів. В. Гнатюк розподіляє у своєму

збірнику «Галицько-руські анекдоти» матеріал на три розділи за тематикою, перший складається з дев'яти груп: «хлопи», «баби», «селяни», «жебраки», «каліки», «слуги» тощо. Вже в другому розділі «Ріжні народи» матеріал розподіляється за рубриками: «русини», «поляки», «чехи», «німці». А в третій частині вміщено історичні анекдоти, нісенітниці (так звані «мінхгавзіяди»), анекдоти про дурнів та каламбури [Кімакович 2006, с. 31]. Як висновок можна зауважити, що Володимир Гнатюк класифікував анекдоти за тематичним принципом. Однак така систематизація текстів має істотні вади, оскільки існують сюжети, однакові за розвитком дії, але герої яких мають різні іменами або соціальний статус. Це є істотним зауваженням, бо при складанні збірки традиційних анекдотів, матеріал обов'язково необхідно систематизувати.

Таким чином, у процесі збирання, систематизування та публікації матеріалу було сформовано більше ніж одна класифікація. Як вже було зазначено, найчастіше анекдоти групуються за тематичним принципом. Часто можна зустріти анекдоти про цілі народи, чи національні меншини, про родинно-побутові відносини, тощо. Окремо виділяють і анекдоти про різні народи, про хитрунів та дурнів, про родинні стосунки. Дослідники запропонували класифікувати анекдоти за типами сюжетів так, як і побутову казку: про долю, про розлуку, зустріч, випробування тощо [Пропп]. Взагалі існує багато видів класифікацій анекдотів за тематикою, але детальніше розглянемо класифікацію з точки зору перекладу [Nash 1985, с. 4-7]. Тут важливо виділити види анекдотів за принципом складності перекладу з однієї мови на іншу.

Першим видом є необмежений, або як його називають міжнародний чи двонаціональний. Такі анекдоти та типи гумору дуже незначно чи взагалі не стримують перекладацький процес (у певному сенсі вони необмежені), адже вихідна та цільова мови та культурні системи збігаються. Користувачі тексту обох мов мають ті самі спільні знання, цінності та смаки, що необхідні, щоб так само оцінити певний випадок гумору.

Наступним видом є анекдот, що обмежується характеристиками профілю аудиторії. Деякі жарти та типи гумору викликають труднощі для перекладача через певні обмеження, пов'язані з лінгвістичними чи енциклопедичними знаннями користувачів тексту, або їх ступенем обізнаності чи оцінки певних предметів, тем, жанрів та види гумору. Отже, мовно обмежений анекдот – це жарт, який залежить від знання певних особливостей мов (наприклад, які слова омонімічні, паронімічні, алітераційні чи римовані).

Етнічний анекдот – це той, який залежить від знання певних особливостей даної етнічної групи для його розуміння, а також оцінки певного виду етнічного гумору за його кумедність (це включає стереотип мови групи та різновиди дискурсу). Жарт може бути обмежений за темою, якщо він стосується теми, яка зовсім не поширена в певній спільноті (наприклад, жарти про юристів в Іспанії), незважаючи на її популярність в інших країнах. Так само для гумору, обмеженого сценарієм. Багато з цих обмежень належать до категорії «культурних нерівностей», тобто культурно-специфічних елементів міжособистісного спілкування та соціальної динаміки. Отже, необхідно вимірювати не різницю між залученими мовами, а когнітивну відстань між знанням, що необхідні для декодування повідомлення (тобто, щоб зрозуміти й оцінити текст), і знання, які вже, як припускається, має аудиторія [Nash 1985, с. 4-7].

Наступним видом анекдоту вважають імпровізацію.

Анекдот може бути ретельно складеним і відпрацьованим, або може бути більш спонтанним. Обидва види часто дуже важко перекласти з різних причин. Складний гумор або гумор, який є частиною складного риторичного стилю, складний, коли хтось хоче перекласти нюанси та натяки, а також більш очевидні аспекти тексту. Спонтанний каламбур і анекдоти є типовим кошмаром для перекладачів, тому що вони не мають можливості зупинитись або передбачити, на що саме буде спрямований каламбур, якщо їх не

попередять задовго до виступу доповідача, наприклад, отримавши копію промови.

Ще один з видів є анекдот-сигнали (про намір пожартувати).

Перекладачі, як і інші користувачі тексту, можуть пропустити певні жарти або тому, що вони «не розуміють», або тому, що вони не в змозі ідентифікувати присутність жарту, який не був відвертим сигналом. Через труднощі, пов'язані з перекладом гумору, перекладач може відчувати потребу перетворити приховані форми гумору на більш явні прояви, особливо якщо переклад менш ефективний, ніж оригінал, у цьому випадку перекладач повідомляє, що була спроба анекдоту, визнаючи нездатність передати справжню комічність (проблема полягає в тому, що публіка зазвичай не може дізнатися, чи є така помилка перекладача чи вихідного тексту). У будь-якому випадку, така практика є досить поширеною для перекладу в цілому, настільки, що вона породила гіпотезу про те, що переклади мають універсальну тенденцію бути більш явними, ніж їхні вихідні тексти. Зворотна сторона цієї практики виникає, коли гумор базується або покладається на тонкість, висловлювання, іронію, алюзію та інші подібні приховані прийоми, але перекладач вдається до грубості, прямоти та денотативного значення, щоб донести це до ресипієнта.

Та останній вид, який ми розглянемо це анекдот-табу. Табу є прикладом пов'язаного з культурою фактора в специфічній природі кожного табу, хоча поняття та наявність табу є універсальними. Табу може бути як зовнішнім фактором, так і складовою гумору. У першому випадку я маю на увазі, наприклад, жарти про аспекти суспільства, які асоціюються з табу (зазвичай, тілесні функції, сексуальні відносини, релігія, політика), або які мають справу з цими темами легковажно. У другому випадку я маю на увазі випадки, коли гумор сам по собі є табу або певним його видом. Очевидно, що обидва можуть з'явитися одночасно. Той факт, що ці параметри відрізняються від однієї спільноти до іншої, змушує перекладача оцінювати ризик, пов'язаний із переказом певних типів гумору з незначними змінами

або без них. Прикладом цього є різноманітність законів і правил від однієї країни до іншої, які стосуються гумору на телебаченні; що слова, які можна використовувати, на які установи та групи можна націлюватися тощо [Attardo 2002, с.45-47].

Але є одне, що об'єднує усі види анекдотів, не важливо, який з них перекладач намагається перекласти з однієї мови на іншу. Найважливіше завдання це збереження гумору. Для цього необхідно зважати не тільки на лінгвістичні фактори (на вид гумору, способи створення гумористичного ефекту), але ще й на екстралінгвістичні, по-перше, звертати увагу на національно-культурну специфіку гумору (його національні надбання, звички та традиції). Саме тому перекладачам часто необхідно звертатись до такого перекладацького прийому, як компенсація. Компенсація – спосіб перекладу, що використовують тоді, коли неможливо передати дослівно деякі смислові елементи і стилістичні особливості. Щоб не втратити значення повністю, в тексті перекладу використовують елементи вже другого порядку. Водночас вони можуть змінювати своє місце знаходження в реченні, яке цілком відрізняється від оригінального [Личик, Сидорук 2020, с. 22].

Загалом існує декілька різновидів компенсації: компенсація аналогічним прийомом (або її називають повною), компенсація іншими прийомами (часткова) та суцільна компенсація. Повна компенсація забезпечує еквівалентність перекладу, застосовується в іншому місці речення по відношенню до місця цього прийому в оригіналі. Часткову компенсацію найбільше застосовують на непередбачуваному прийомі оригіналу, що компенсує його втрати лише частково. Суцільну компенсацію використовують лише в тому випадку, коли автор навмисно використовує непрямий порядок слів, для того, щоб показати комічність тексту. Тому, коли в перекладі не може бути взагалі словникових відповідників оригіналу, буде використовуватись суцільна компенсація [Міньяр-Белоручев 2006, с. 108-109].

Отже, як висновок, можна стверджувати, що з перекладацької точки зору виділяють різновиди анекдоту, що відрізняються один від одного різним ступенем складності перекладу. А компенсація є найпоширенішим методом для перекладу анекдотів та жартів в цілому та діє на рівні усього тексту, а не тільки на рівні слів. В англійській мові велика кількість слів широкого та абстрактного значення, велика кількість граматичних структур, що відрізняються від української, тож знайти аналоги іноді майже неможливо. Тож переклад буде вимагати додаткових слів, а іноді навіть і речень. Також не можливо заперечувати й втрат деяких елементів у процесі перекладу, якщо того буде вимагати контекст для кращої передачі жарту. Все це пояснює широке використання лексичних трансформацій під час перекладу.

1.4 Засоби створення гумору в анекдоті і проблеми їх відтворення в цільовому тексті

Для перекладачів та науковців дуже важливо співвідносити відносну важливість гумору із його певним видом, вирішуючи, як з ним поводитись. Небезпечним вважають припущення, що гумор обов'язково буде однаково важливим як у перекладеній версії, так і в вихідному тексті. Або що природа гумору має бути однаковою як у вихідному тексті, так і в його перекладі. Але це не так, і перш ніж розпочинати переклад, потрібно зважити його дійсну необхідність у контексті, чи зможе переклад передати те, навіщо жарт був призначений у першоджерелі.

Основні засоби комічного необхідні для того, щоб створити образи явищ, що створюють смішне. Далі буде наведено найбільш популярні прийоми для цього.

- Зміна явищ та їх деформація (може бути представленим такими субкатегоріями як перебільшення, гротеск, травестування, пародіювання, карикатування)

- Незвичайні ефекти і зіставлення (несподівані сюжетні повороти, небередачуване зіставлення різних за своєї природою явищ або демонстрація контрасту за допомогою зіставлення різних темпераментів людей)

- Невідповідність у зв'язках і відносинах між явищами (представлений гротеском, невідповідністю між поведінкою та зовнішнім виглядом, сарказмом, моделюванням ситуації, де поведінка героїв йде врозріз з обставинами). В більшості випадків виражається анахронізмами (віднесення людей, об'єктів, явищ або подій до іншого часу) з області способу мислення, мови, звичаїв, засад або поглядів.

- Уявне об'єднання різнорідних явищ

- Створення явищ, віддалених від норми (представлений порушенням раціональних норм, виконанням марної та непотрібної роботи, хаотичними висловлюваннями та плутаниною)

Звичайно науковці також намагались вивести певну формулу відтворення гумору на основі вище представлених засобів комічного та шукали способи розв'язання проблемних ситуацій при його перекладі. Віталій Дмитренко впевнений, що перекладаючи гумористичні тексти наврядчи вийде використати будь-які стандартні рішення. Навпаки, в таких випадках визнають складність підбору одного рішення із загальних кліше перекладу, в яких зазвичай не приймають до уваги конкретні особливості тексту джерела [Дмитренко 2006, с. 16]. Ця думка спрямована проти однотипних та стандартних стратегій перекладу гумору, що застосовують для усіх здавалось би однотипних випадків. Хоча це і не означає, що не існує певного алгоритму, якому підкорюється гумор та чинники, що постійного намагаються зробити складнішим його переклад.

Я вважаю, що теорія умовного гумору розроблена В. Раскініми та С. Атардо заслуговує окремої уваги пильної уваги. В її основу покладено теорію гумору В. Раскіна [Раскін, Атардо 1991, с. 293-347]. Науковці вважають жарт єдністю, що складається з шістьох параметрів, або як їх називають автори «ресурси попередньої обізнаності» (“knowledge resources”):

- 1) мова (матеріал, необхідний для набуття жартом конкретної форми;
- 2) стратегія розповіді (визначає форму, у якій подається жарт – анекдот, діалог, римований вірш);
- 3) ціль;
- 4) об’єкт (реципієнт жарту);
- 5) ситуація (тема, учасники, засоби тощо);
- 6) логічний механізм (визначення несумісності, яка лежить в основі жарту);
- 7) протиставлення сценаріїв.

В. Раскін сам пропонує термін «сценарій» у рамках семантичної теорії гумору та дає йому визначення як когнітивної структури, засвоєної мовцем, що надає йому певну інформацію про навколишній світ. Вже спираючись на цю теорію, С. Атардо розробляє підхід до аналізу гумористичних текстів та приходять до висновку, формулюючи теорію перекладу гумору, де усі вищезазначені параметри мають бути збережені, окрім мови, а припустимі відхилення можуть відбуватись на найнижчих рівнях. На основі цієї теорії в подальших своїх дослідженнях С. Атардо розробляє підхід до аналізу гумористичних текстів [Attardo 1991, с. 79-102] та формулює теорію перекладу гумору: у перекладі мають зберегтися шість вищеназваних параметрів (окрім найнижчого у структурі – мови), а припустимі відхилення можуть відбуватись на найнижчих рівнях [Attardo 1994, с. 183-184].

Отже, завдяки ієрархічній структурі, що складається з шести елементів, ми можемо використовувати загальну теорію мовного гумору у перекладі. Важливим моментом є те, що він тлумачить ієрархічну послідовність важливості компонентів жарту. Звичайно, цей підхід є структуралістський і

націлений на ретельний аналіз фактури тексту та властивостей кожного слова – аж до окремих сем конотації та нюансів імплікації.

Багато дослідників працювали над шляхами вирішення проблеми перекладу жарту з вихідного тексту до тексту перекладу та намагались розробити свою ієрархічну структуру. Аналізуючи дослідження П. Забалбеско [Забалбеско 2005, с. 199-200], А. Лібольда [Лібольд 1989, с. 109], В. Карасика та А. Карасика [Карасик А., Карасик В. 2004, с. 15] з метою структурування отриманого матеріалу було створено таблицю (див. Табл. 1), де у ієрархічній послідовності виділено шляхи, які пропонують використовувати дослідники при перекладі жарту, а також їх недоліки (якщо наявні).

Таблиця 1

Запропоновані шляхи перекладу анекдотів

Дослідник	Шляхи перекладу	Коментар
П. Забалбеско	1. Створити ідентичний жарт.	Можливе лише при спорідненості мов.
	2. Створити жарт на ідентичну тему.	Тема має бути осміянною в двох культурах.
	3. Створити будь-який інший жарт.	Замінити метафорою чи порівнянням.
	4. Компенсація жарту.	
	5. Вилучення чи нейтралізація жарту	
А. Лібольд	1. Вилучення жарту 2. Буквальний переклад 3. Додати коментар	Можна отримати повну нісенітницю
В. Карасик	1. Додати коментар	Можна втратити саме

та А. Карасик		комічний ефект
------------------	--	----------------

П. Забалбеско запропонував п'ятирівневу структуру, що має багато зауважень, власних недоліків та умов, при яких можна зробити такий переклад. А. Лімбольд, В. Карасик та А. Карасик зійшлись на думці про додання пояснювального коментаря після анекдоту, але і такий спосіб теж має недоліки як втрата комічного ефекту, бо реципієнт з іншої культури може і не зрозуміти на чому засновується гумор у вихідному тексті. Тоді відразу можна і подумати про релевантність повного вилучення жанру з тексту, звісно якщо ми не розглядаємо жанр як окрему одиницю.

Отже, сьогодні немає точної відповіді яким способом краще перекладати анекдот, бо неможливо передбачити з яким з його видів ми будемо мати справу, на яку мову необхідно буде перекласти, які реалії будуть мати вихідний текст та текст перекладу. Нами було розглянуто засоби комічного в анекдоті, а саме: зміна явищ та їх деформація, зіставлення протилежних явищ та понять, уявне об'єднання різнорідних явищ тощо. Розглянута ієрархічна система «попередньої обізнаності» дала нам змогу надалі проаналізувати запропоновані дослідниками шляхи перекладу анекдоту, серед яких найпопулярнішими є коментар або повне опущення жарту.

РОЗДІЛ 2

КАЛАМБУР ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ СТВОРЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОГО ЕФЕКТУ В АНЕКДОТІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПОГЛЯД

2.1 Визначення каламбуру та критерії його виокремлення в тексті-джерелі

Щодо походження терміну «каламбур» вчені й досі мають суперечки, але встановлені декілька версій етимології слова. Перше припущення звучить більше як анекдотична ситуація, аніж реальна наукова теорія. Мова йде про вестфальського барона Каленберга, який був відомим при дворі Людовика XV двозначними жартами. Він погано володів французькою, тому постійно її перекручував. Французи вирішили йому помститись за це, зіпсувавши його прізвище та залишили таку версію прізвища на віки. Наступна теорія більш схожа на реальну: слово походить від італійської “calamo burlare”, що перекладається як «жартувати пером». Каламбур вважають одним з багатьох стилістичних прийомів створення експресивно-оцінних мовних одиниць.

Тлумачень цього слова існує безліч. Ми розглянемо найпопулярніші, що розкривають необхідний сенс поняття «каламбур» для подальшого його дослідження. Одним з найпопулярнішим вважають тлумачення української дослідниці А. П. Коваль. Вона пропонує наступне тлумачення: «...стилістична фігура, яка виділяється специфічністю своєї мовної форми: слово вживається в такому лексичному оточенні, яке примушує сприймати його в двох планах, з двома значеннями, що надає думці несподіваного комічного напрямку. Каламбурне вживання слова надає особливої яскравості, емоційності всьому висловлюванню» [Коваль 1985, с. 54-55]. З тлумачення можна зробити висновок, що наявність каламбуру надає емоційного забарвлення (кумедного) всьому тексту, не дивлячись на те, що він є самостійною одиницею. Філолог І. В. Кузнецова пропонує таку

дефініцію каламбуру: «... стилістична фігура, в якій два різних значення одного слова або два схожі за звучанням слова використовуються для досягнення гумористичного або пародійного ефекту» [Кузнецова 2007, с. 74]. Більш точним, але не повним вважають тлумачення О. С. Ахманової в «Словнику лінгвістичних термінів»: «...фігура мовлення, яка складається в гумористичному (пародійному) використанні різних значень одного й того ж слова або двох, схожих за звучанням слів» [Ахманова]. Вона наголошує, що основними засобами створення каламбурів все ж таки є омоніми та багатозначні слова.

Сутність каламбуру полягає в несподіваному об'єднанні двох несумісних значень в одній фонетичній формі. З цього можна зробити висновок, що існує два основних елемента каламбуру. Перший елемент – однакове або близьке звучання (звукова форма багатозначного слова). Другий елемент – це невідповідність між двома значеннями слів, компонентів фразеологічної єдності. Каламбур створюється завдяки різниці співзвучань та повних і часткових омонімів, паронімів, а також полісемії та видозміні стійких лексичних зворотів. Каламбур вважають вдалим, там де зберігається ефект непередбачуваності. Обов'язковим компонентом структури є ядро двох елементів, об'єднані однаковою або схожою фонетичною чи графічною формою, але різні за змістом. Також обов'язковою частиною є базисний контекст, який створює мінімальні умови для реалізації елементів ядра в каламбурі.

Дискусію навколо каламбуру викликають розмови щодо ототожнення його з грою слів. Велика кількість дослідників все ж таки вважають каламбур та гру слів двома частинами одного цілого, а є й ті які це заперечують, та стверджують, що вони принципово відрізняються. У цій дослідницькій роботі ми все ж таки розглядаємо каламбур як складову частину гри слів; й надалі сприйматимемо ці два поняття синонімічними та взаємозамінними.

Одним з перших, хто спробував створити узагальнену схему каламбуру, Віктор Виноградов. У своїй праці «Введение в переводоведенье»

він розглянув каламбур як двочлен, кожен з компонентів якого може бути словом або словосполученням. Першим компонент він називає «стимулятором». Це є своєрідною лексичною основою каламбуру, його опорним елементом. Другим компонентом є слово чи словосполучення – «перевертень» («перевертыш»). Він уособлює собою своєрідну вершину каламбуру (пуант). Тобто комічний ефект може виникнути тільки після реалізації другого компонента в мовленні. При цьому, стимулятор не обов'язково має бути розташований біля перевертень. Він може з'являтися у ширшому контексті або бути у постпозиції. Також існують випадки, коли стимулятор просто мається на увазі [Виноградов 2004, с. 138]. Ця схема є доволі простою, але при розгляді каламбуру як одиниці перекладу, вона створює доволі приблизне і неясне уявлення про сам предмет перекладу.

Отже, серед безлічі визначень каламбуру, ми все ж таки беремо за основу точне тлумачення Ольги Ахманової, яка визначає каламбур як фігуру мовлення, що складається в гумористичному використанні різних значень одного й того ж самого слова, чи слів схожими за звучанням. Каламбур складається з двох елементів – однакове звучання слова та невідповідність між значеннями цього слова. Каламбур обов'язково має мати ядро з двох елементів, що об'єднані за формою, але відрізняються змістом. В. Виноградов створив загальну схему каламбуру для розпізнання його в самому тексті, що складається з першого компонента – стимулятора, та другого – перевертень, без якого неможливо отримати комічний ефект зовсім.

2.2 Різновиди каламбурів та їх вплив на ступень адекватності цільового тексту

У результаті різного сприйняття каламбуру існують також різні підходи до того, як його слід класифікувати. Як і визначень, існує велика кількість класифікацій каламбуру, але ми розглянемо ті, які будуть

найбільше співпадати з ціллю практичної частини нашої дослідницької роботи, а також обговоримо мовну неоднозначність та характерні особливості каламбурів на основі досліджуваного матеріалу.

Д. Делабастіта визначає гру слів (термін, який він використовує як синоніми з каламбуром) так: «Гра слів — це загальна назва різноманітних текстових явищ, у яких структурні особливості мови (мов) використовуються для того, щоб викликати комунікативно значуще протистояння двох (або більше) лінгвістичних структур з більш-менш подібними формами та більш-менш різними значеннями». [Koronen 2004].

За бельгійським лінгвістом Д. Делабастітою, каламбур поділяється на чотири категорії [Delabastita 1996, с. 128]. Ті, що засновані на:

1. омонімії (однакові звуки та написання);
2. омофонії (однакові звуки, але різне написання);
3. омографії (різні звуки, але однакове написання);
4. паронімії (і в написанні, і в звучанні є невеликі відмінності).

Як особливість мови, багатозначність виникає, коли слово або фраза має більше одного значення і, відповідно, один мовний вираз допускає більше ніж одне розуміння або тлумачення. Отже, двозначність — це умовність каламбуру, але, як зазначає Атттардо, не кожна багатозначне слово є каламбуром [Attardo 1994, с. 133]. Переважно двозначність зосереджена на її винахідливих застосуваннях у створенні жартів. Тому така двозначність розглядається як щось, що слід використовувати в мові, а не уникати. Мовна нечіткість здебільшого створюється за допомогою неоднозначних «елементів»: лексичних, граматичних чи синтаксичних.

Лексична багатозначність слова або фрази стосується того, що вони мають більше одного значення в мові, до якої це слово належить. Семантична неоднозначність виникає, коли речення містить неоднозначне слово чи фразу, які мають більше ніж одне значення. Синтаксична багатозначність виникає, коли речення може мати два (чи більше) різних значення через структуру речення – його синтаксис. Ось чому розуміння

«каламбуру» включає численні когнітивні процеси, які ще належить дослідити як з теоретичної, так і з експериментальної точок зору.

З точки зору перекладу найкраще розглянути каламбури на трьох рівнях: лексичному, фонетичному та фразеологічному. До лексичних каламбурів належать різні типи гри слів, заснованої на обіграванні цілих слів або їх частин (коренів, афіксів, «уламків» слів); на багатозначності або омонімії; на низці інших лексичних категорій – антонімії, етимології, тощо. Фонетичний рівень характеризується переважанням звучання над сенсом. Часом це переважання є настільки помітним, що виникає сумнів чи насправді такий зворот належить до каламбурів. Тому доречніше розглядати переклад каламбурів двох типів: лексичних і фразеологічних. Але такий поділ каламбурів є умовним. Рідко можливо знайти каламбур, який можна віднести лише до однієї групи.

Щодо адекватності перекладу каламбурів необхідно визначити насамперед, що взагалі вважають адекватним перекладом. Вважають адекватним переклад, якщо хоча б одна з двох умов збережена: правильно перекладені терміни та їх сполучення; переклад є зрозумілим для реципієнта і в нього немає до перекладача ніяких питань і зауважень [Гнедкова О. Г., Карпенко З. О. 2021, с. 259].

Адекватний переклад – відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Повинна бути врахована змістова і прагматична еквівалентність, повинно бути точним та не допускати неприпустимих перекручень. Н. Складчикова висунула теорію, в якій виділяє чотири параметри адекватності перекладу: параметр адекватності передачі семантичної інформації; параметр адекватності передачі емоційно-оціночної інформації; параметр адекватності передачі експресивної інформації; параметр адекватності передачі естетичної інформації [Складчикова 1985, с. 26].

Але як можна зберегти адекватність перекладу самого анекдоту, зберегти сюжет, гумор, перекласти доцільно каламбур, який є ядром

побудови усього анекдоту в цілому? Розглянемо далі такі найпоширеніші випадки каламбурів, та складнощі з якими можуть зіткнутись україномовні перекладачі працюючи над їх перекладом.

Типові та численні лексичні каламбури найбільш побудовані на багатозначності слів [Борев 1970, с. 294]. Наприклад: «*A backward poet writes inverse*». В англійській мові прикметник «backward» має значення «зворотній» та у рідкісних випадках вживається як «минулий», в той час як в українській мові ці значення ніяк між собою не пов'язані, що ускладнює переклад. Така ж ситуація і з каламбуром, який покладено в основу усім відомої реклами батарейок «Duracell»: «*Energizer Bunny arrested – charged with battery*». Обіграються два значення слова «battery» – «батарейка» та «побої», які неможливо втілити в одному слові під час перекладу на українську. Більш за те, лексичний каламбур може бути ускладнений присутністю авторського неологізма – нового слова, okazionalizma, який підходить для використання лише у певному випадку, – або наданням нового значення слову, яке вже існує, на основі співзвуччя [Влахов 1980, с. 296]. Наприклад: «–*Which species of fish are the most democratic? –Those who vote in eelections.*» Тут комічний ефект отримуємо за допомогою зливання двох слів, такий собі неологізм: «eel» – «вугор» та «elections» – «вибори». Обидва каламбури є складними для перекладу, оскільки потребують заміни слів, співзвучних в англійській мові, такими ж співзвучними в українській, а це означає, що сенс від цих каламбурів буде повністю втраченим.

Отже, класифікацій каламбурів існує велика кількість, але для перекладацької практики найважливішим є каламбури трьох рівнів: фонетичного, лексичного та фразеологічного. Кожен з цих рівнів надзвичайно складний для перекладу з англійської на будь-яку іншу мову, бо комічний ефект від таких каламбурів втрачається повністю. Але перед перекладачем найголовніша задача стоїть зберегти адекватність перекладу будь-якою ціною та зробити переклад зрозумілим для реципієнта. Перекладачі і зараз намагаються знайти рішення цієї проблеми, хоча і

розуміють, що універсальної схеми для перекладу розробити неможливо. Як вже було зазначено в попередньому розділі, найчастіше використовують прийом компенсації або додавання коментаря, хоча і з втрачанням комічного ефекту та ефекту несподіванки, що є основою будь-якого анекдоту.

2.3 Пуант анекдоту і каламбур: можливість відтворення в перекладі

У попередніх підрозділах ми вже зробили висновок, що фінал анекдоту має бути несподіваним та непередбачуваним, це одна із складових частин анекдоту. У цьому підрозділі ми відповімо на питання як само досягається той самий ефект непередбачуваності та чи є в ньому якась закономірність.

Така закономірність є. Специфічна побудова анекдоту, його винятковий динамізм визначає закон пуанта. В анекдоті з перших слів задається певна емоційно-психологічна спрямованість. І у фіналі вона обов'язково має бути порушена. Заключна репліка належить зовсім іншому емоційно-психологічному виміру. При цьому зазвичай відбувається різка зміна смислових значень: дійові особи анекдоту раптом починають говорити, різними мовами.

Ситуація, що виникає, є естетичним нервом анекдоту, тим, заради чого, власне, він і розповідається. Головне енергія удару, зіткнення різних конструктивних елементів, співставлення світорозуміння, що принципово не збігаються. Достовірне, переконливе, ефектне з'єднання непок'єднуваного і пояснює характер кульмінації анекдоту. Дослідженням закону пуанта займався Ефім Курганов у своїй праці «Анекдот як жанр». Там він згадує постулат, який сформулював свого часу Анрі Бергсон: положення комічно завжди, коли воно належить одночасно до двох абсолютно незалежних серій подій і може бути витлумачено відразу в двох протилежних сенсах. Такий тип художньої структури Бергсон виводив з «інтерференції незалежних рядів», додаючи, що насамперед це проявляється у каламбурі. Анекдот

названий не був, та цього не потрібно, адже каламбур — один із складових елементів анекдоту: він, як правило, входить у фінальний ривок, який завершує та стабілізує текст анекдоту як текст [цит. за: Кургановим 1997, с. 32]. Можна зробити висновок, що розглядаючи закон пуанта в анекдоті, ми ототожнюємо його із законом пуанта в каламбурі, адже каламбур це фігура мовлення, яка є складовою кульмінації анекдоту, тобто яка розгортається безпосередньо в самому пуанті.

Цікавий приклад для демонстрації закону пуанти в англomовному анекдоті можна навести наступний: *“A man walking down the streets sees another man with a big dog. One man says to the other, “Does your dog bite”, the man replies “No my dog doesn’t”. The man pats the dog and has his hand bitten off, “I thought you said your dog doesn’t bite” said the injured man. “That’s not my dog”, replied the other”* [Wiseman]. Як бачимо, легко визначити етап, де герої перестають розуміти один одного – *“that’s not my dog”* і є пунтом цього анекдоту у кінці.

Але закон пуанта безпосередньо впливає із закону інтерференції незалежних рядів, закону, що має ширший радіус дії і, головне, тому не прив'язується лише до однієї певної ділянки тексту — до фіналу. Принцип розщеплення метафори перше і найбільше загальне своє обґрунтування знаходить у законі інтерференції рядів, та уточнюється у законі пуанти, вже стосовно певному жанровому типу (анекдот, епіграма, байка). Нині принцип розщеплення метафори демонструє, що художня цілісність анекдоту досягається через принциповий внутрішній антагонізм основних його структурні елементи.

Миттєве перемикання у фіналі емоційно-психологічних реєстрів і закон пуанти в анекдоті дуже часто здійснюється через реалізацію метафори. Ця обставина пов'язана з тим, що зіткнення в анекдоті несумісних логіко-психологічних структур не може бути довільним. Потрібна свого роду зачіпка, яка виправдовує, пояснює зіткнення. Відбувається таке: береться метафора, а у фіналі раптом дається її буквально тлумачення, тобто

підключається погляд людини, що є поза тієї системи уявлень, однією з висловів якої є введена в анекдот метафора. Тому функція метафори в анекдоті зводиться до ролі скріплюючого, цементуючого вимірювання, що не збігаються один з одним. Метафора пояснює, чому ці вимірювання, за всієї своєї несумісності, можуть виявитися поруч [Соколянський].

В результаті введення метафоричного ряду, а потім його деметафоризації відбувається ігрове, естетично наповнене усунення двох планів – реального та образного. Останній в результаті розкладається на складові елементи, і тоді метафора, що втомилася, освіжається. Таким чином, в анекдоті постійно відбувається процес, який можна назвати омолодженням метафори. Метафора потрібна для анекдоту у двох виявах — стара і омолоджена. Із буденної метафори починає розвиватися дія. Омолоджена метафора дію завершує. А їхнє зіткнення реалізує пуант [Курганов 1997, с. 37].

В анекдоті з перших слів задається певний напрямок, що передбачає відповідні реакції читачів або слухачів. У фінал же вривається репліка носія некомпетентної точки зору, не здатного зрозуміти ситуацію і тому ненароком руйнує систему відносин, що склалася.

Щодо перекладу пуанта, то найпоширенішим способом залишається прийом компенсації, а також адекватний переклад для збереження змісту, де у тексті-перекладі буде чітко розмежовуватись зіставлення старої та омолодженої метафори. Зберігаючи ці важливі умови, можна зберегти ефект комічності та несподіванки у вихідному тексті та його пуанті.

Отже, пуант це складова частина анекдоту, своєрідний нерв, зіткнення різних конструктивних елементів, співставлення світорозуміння, за допомогою якого реалізується сама мета анекдоту. Перемикання емоційно-психологічних реєстрів здійснюється за допомогою метафори – старої та омолодженої. Зав'язка здійснюється через стару, реальну, а її розщеплення дає поштовх для створення нової – омолодженої. Каламбур в пуанті, це теж саме явище каламбуру в самому анекдоті, адже пуант це складова частина

анекдоту, а каламбур його стилістична фігура на якій відбувається співставлення поглядів та кульмінація анекдоту. Переклад пуанта вважається основною задачею перекладача, бо втративши гумор в пуанті, означає втратити сенс анекдоту взагалі. Тому вміле використання гри слів, перекладу каламбуру може бути успіхом для перекладу анекдоту з однієї мови на іншу.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСЛЯЦІЇ КАЛАМБУРІВ В ПУАНТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ

3.1 Лексичні каламбури

3.1.1 Каламбури, побудовані на основі багатозначності. Лексичні каламбури, що побудовані на багатозначності слова, виявилися найбільш розповсюдженими серед прикладів, які були зібрані для даного розділу, та є найскладнішими для перекладу, адже знайти аналог в українській мові, який б мав схожий семантичний набір характеристик, майже неможливо, тому перекладачу необхідно кожного разу вирішувати, яким чином передати той зміст анекдоту, що був у нього закладений.

До того ж, лексичний каламбур може бути ускладнений введенням авторського неологізму (справді нового слова, оказіоналізму, придатного і вжитого тільки в даному випадку), або наданням нового значення існуючому слову на основі лише *близькості співзвуччя*.

Досліджуючи анекдоти в даному розділі та перекладаючи їх на українську мову, ми будемо описувати їх за такими критеріями:

1. Ознаки позатекстові: культура, історія вихідного суспільства, авторство, традиція.
2. Ознаки текстові: поетика, композиція, сюжет, персонажі та їх характеристики, час та простір.
3. Ознаки мовні та мовленнєві: особливості лексики, граматики, стилю тощо

Розглянемо перший приклад лексичного каламбуру в англomовному анекдоті та спробуємо проаналізувати його.

A man walks into a bar and is about to order a drink when he notices Van Gogh playing the fruit machine. He calls over, "Hey, Van Gogh. Want a drink?" and Van Gogh replies, "No thanks. I've got one 'ere [Richard Wiseman].

Тут привертає увагу цікаве поєднання сюжету вихідного тексту та безпосередньо лексичного каламбуру в пуанті цього анекдоту. Несподіваність розв'язки виникає за рахунок обігрування лексеми “-ere”.

Спочатку проаналізуємо позатекстові ознаки, що дадуть нам ширше розуміння каламбуру. Постать датського художника Вінсета ван Гога відома усім та кожному в світі. Навіть люди, які ніколи не бачили його роботи, знають історію його життя та фізичну характерну особливість – відсутність лівого вуха (хоча дуже часто можемо побачити картини митця з перебинтованим правим, що не відповідало реальності). Про його талант та життя ходять легенди, що й досі викликають цікавість пересічної людини до біографії митця. Не дивно, що цей анекдот включено у перелік сучасних, найсмішніших та актуальних, не дивлячись на те, що ван Гог жив ще у ХІХ столітті.

«Художник без вуха» у листах до молодшого брата Тео пояснював той інцидент «простим нападом божевілля художника», а пізніше «душевною та нервовою лихоманкою». У лікарні йому поставили діагноз на епілепсію. Сучасні фахівці найчастіше говорять про граничний розлад особистості або біполярний розлад [«Ученые предложили новую версию истории с отрезанным ухом Ван Гога» 2020].

Проаналізувавши його життя, можна зробити висновок що, ван Гог - типовий представник талановитих людей того часу, які в багатьох випадків мали психічні розлади. Його песимістичні настрої чітко зображені у його творах.

Повертаючись до самого тексту анекдоту, ми помічаємо фразу “*Van Gogh playing the fruit machine*”, що означає, що ван Гог грає в ігровий автомат, що іде всупереч будь-яким уявленням про художника та той часу, в якому він жив. Протиставлення суперечливих реалій вже вказує на одну з жанрових характеристик анекдоту та викликає посмішку у реципієнта. Творець анекдоту невідомий, адже зазвичай автори зразків жанру не претендують на присвоєння авторства.

Головними персонажами є два чоловіки. Один з них - це відомий датський митець Вінсет ван Гог, інший - збірний образ типового сучасного чоловіка, який завітав увечері до пабу, аби зустрітися з друзями, випити та розважитись, тиснучи кнопки гральних автоматів. Звісно, ситуація центрується навколо ван Гога. Навколо нього ж будується і гумор вихідного анекдоту. Важко визначити точний час зображених подій, але це без сумніву реальний час та місце з легалізованими азартними іграми. Сам ван Гог, як вже було вказано, жив у XIX столітті. Він довгий час був дуже набожним та навіть певний період був представником духовенства. Відтак ситуації в барі додається комізму, адже герой п'є алкогольні напої та грає в ігри. У такий спосіб народжується так званий «комізм положень».

Щодо текстових ознак, то анекдот складається з 3 частин:

1. зав'язка (“*A man walks into a bar and is about to order a drink*”);
2. розвиток подій (“*he notices Van Gogh playing the fruit machine. He calls over, "Hey, Van Gogh. Want a drink?"*);
3. пуант (“*Van Gogh replies, "No thanks. I've got one 'ere*”).

У пуанті ми спостерігаємо типову для цієї композиційної складової ситуацію, а саме зіткнення різних конструктивних елементів та протиставлення світорозумінь.

Спробуємо пояснити. В англійській мові “*ere*” можна тлумачити по-різному: а) як прислівник “*here*”; б) як застарілу форму прийменника або сполучника “*before*”; в) як омофон до іменника “*ear*”. Тобто один герой анекдоту має на увазі “*before*” чи “*here*”, а інший сприймає слово як “*ear*”. В даному випадку, ми отримали каламбур за допомогою омофону.

Щодо мовних ознак анекдоту – це типовий приклад розмовного стилю з порушенням граматичних структур, характерних для місця події та ситуації (“*Van Gogh playing the fruit machine*”; “*Hey, Van Gogh. Want a drink?*”) та скорочень (“*I've got one 'ere*”).

На підсумок аналізу буде наведено власний варіант перекладу анекдоту на українську мову. Так як каламбур англомовного вихідного тексту

заснований на варіюванні тлумачень саме англійського слова, то перекладаючи дослівно, ми втрачаємо комічний ефект розв'язки. Я виходжу з ситуації, створюючи майже ідентичний жарт за тематикою, але віддаючи в жертву англомовний каламбур, бо в українській мові зберегти його неможливо. Такий спосіб перекладу описаний П. Забалбеско [Забалбеско 2005, с. 199-200].

Отже мій варіант перекладу такий:

«Чоловік заходить до бару та вже готовий замовити напій, як помічає ван Гога, що грає в ігровий автомат. Він гукає: «Гей, ван Гог, добре чуєш? Хочеш випити?» на що той відповідає: «Не дуже».

В цільовому тексті ситуація теж натякає на фізичну ваду художника, але, на відміну від вихідного анекдоту, каламбур виникає, спираючись на наслідок цієї вади – неможливість чути.

Тож в перекладеному варіанті було збережено двозначність останньої фрази, а тим самим і комічний ефект пуанта, тому я вважаю, що цій україномовній версії є місце серед анекдотів і в нашій мові.

Наступний приклад анекдоту з лексичним каламбуром є на суспільно-побутову тематику:

“A man goes to the vet about his dog’s fleas. The vet says “I’m sorry, I’ll have to put this dog down”. The man is incredulous and asks why, and the vet says: “because he is far too heavy” [Richard Wiseman].

Позатекстові ознаки, нажаль, відсутні, адже ситуація досить типова для будь-якої країни світу, коли громадяни приносять свого домашнього улюбленця до ветеринара перевірити його стан здоров'я. Автор анекдоту відсутній теж, що є типовою жанровою ознакою анекдоту.

Головні герої анекдоту – чоловік та ветеринар, які зустрічаються у ветеринарній клініці. Цілком ймовірно, що ветеринар – іноземець, та не усвідомлював, яку двозначність можуть нести його слова у контексті лікування тварин. Час події є універсальним, а місце дії – ветеринарна клініка.

Зав'язка анекдоту розповідає нам про місце дії сюжету: “*A man goes to the vet about his dog's fleas*”. Розвиток подій розгортається, коли господар тварини отримує погану звістку, про те, що пса необхідно приспати: “*The vet says “I'm sorry, I'll have to put this dog down”*. *The man is incredulous and asks why*”. Водночас ця частина виконує роль стимулятора. Саме тут зароджується пуант, який спирається на багатозначне дієслово “*put down*”. Дієслово має багато перекладів, але у даному контексті можливі два варіанти – «*приспати*» та «*покласти на землю*».

Дізнавшись погану звістку від спеціаліста, ми налаштуємося почути серйозну причину для такого жорсткого рішення, але, за законами анекдоту та пуанту, реципієнт отримує зовсім не те, що розраховує почути, а саме: “*the vet says: “because he is far too heavy*”. Така відповідь здається спершу навіть абсурдною, а потім реалізується її комічний ефект.

Лексика є загальноповсякденною, а синтаксис речень є простим з прямою мовою в середині речення. Взагалі, популярні анекдоти в будь-якій мові дуже рідко будуються на спеціальній лексиці, адже це досить ускладнює розуміння такого анекдоту. Хоча представники кожної професії чи виду діяльності мають багато специфічних жартів про свою роботу, яку зможе зрозуміти, напевно, тільки їх колеги.

Для перекладу цього анекдоту ми скористуємося способом, запропонованим в роботах А. Лімбольда [Лібольд 1989, с. 109], В. Карасика та А. Карасика [Карасик 2004, с. 15]. Дослідники пропонують до перекладу додати власний коментар, що буде розкривати каламбур та ефект комічного в першоджерелі. Також я використовую метод компенсації, щоб підлаштувати англійський текст під українськомовного реципієнта.

Отже, переклад на українську мову з коментарем буде виглядати так:

Чоловік приводить свого пса до ветеринара на консультацію щодо вошей. Ветеринар каже йому: «Нажаль мені необхідно приспати собаку». Чоловік недовірливо запитує навіщо, на що той відповідає: «Бо він занадто важкий».

Коментар: в оригіналі ветеринар вживає суперечливе дієслово «put down», що в англійській мові може мати два варіанти перекладу: «приспати» або «поставити на землю». Звичайно господар собаки сприймає перше негативне значення і лише у кінці ми розуміємо, що ветеринар просто хотів опустити собаку вниз, а не вбивати її».

Ще один лексичний каламбур, що побудований на багатозначності, є частиною наступного анекдоту:

“A woman has twins, and gives them up for adoption. One of them goes to a family in Egypt and is named "Amal." The other goes to a family in Spain; and is named "Juan." Years later, Juan sends a picture of himself to his mother. Upon receiving the picture, she tearfully tells her husband that she wishes she also had a picture of Amal. Her husband responds, "But they are twins! If you've seen Juan, you've seen Amal” [Richard Wiseman].

Текст не має жодної додаткової інформації про культуру вихідного тексту, тому аналіз позатекстових ознак неможливий. Автор анекдоту також відсутній. Час та простір описаних подій є універсальним.

Головні герої анекдоту – це жінка та її чоловік, що віддали дітей на усиновлення. Жінка, що віддала власних дітей багато років тому, страждає через те, що не може побачити фото власного сина. На мою думку, анекдот висміює таке прагнення жінки, адже вона залишила власних дітей на інших батьків та розлучила їх, а її чоловік наче насміхається над її почуттями, коли каже, що маючи фото одного сина, можна зрозуміти як виглядає його близнюк.

Зав’язкою анекдоту є коротка розповідь про жінку, що мала двох дітей близнюків, яких вона віддає на усиновлення. Окремої уваги заслуговують незвичні імена хлопців: *“A woman has twins, and gives them up for adoption. One of them goes to a family in Egypt and is named "Amal." The other goes to a family in Spain; and is named "Juan.”* Стимулятором є зображення подій, які відбуваються через багато років, коли жінка отримала фото одного з синів: *“Years later, Juan sends a picture of himself to his mother. Upon receiving the*

picture, she tearfully tells her husband that she wishes she also had a picture of Amal". Безпосередньо пуант анекдоту – дотепна репліка її чоловіка, який вважає, що фото їй зовсім не потрібно, бо вона і так знає, як виглядає її другий син. Чоловік мав на увазі, що не варто драматизувати з цього приводу. Цей момент і є пуантом: *"Her husband responds, "But they are twins! If you've seen Juan, you've seen Amal"*.

Каламбур анекдоту полягає в іменах близнюків та заснований на паронімії. Ім'я першого хлопця ("*Juan*") співзвучне з англійським словом "one" та другого - "another" ("*Amal*"). Якщо ще раз перечитати пуант, то відразу буде помітно двозначність останньої фрази, яка в першому випадку означає лише імена хлопців, а в іншому їх порядок.

Лексика є загальноживаною та синтаксис речень є простим з прямою мовою в середині речення. При перекладі вихідного тексту на українську мову, я неминуче зіткнувся із втратою каламбуру, заснованою на іменах близнюків, адже в українській мові їх імена зовсім не співзвучні з іншими словами, як в англійській. Але, я вважаю, що комічний ефект все ж можливо зберегти навіть без каламбуру. Тому імена власні з перекладу можна прибрати, щоб не ускладнювали розуміння тексту. П. Забалбеско називає такий спосіб «нейтралізацією жарту» з компенсацією. Отже, отримуємо наступний переклад:

Жінка народила близнюків і віддає їх на усиновлення. Один з них їде до сім'ї в Єгипет. Інший до родини в Іспанію. Через багато років один з синів надсилає матері свою фотографію. Отримавши її, вона зі сльозами каже чоловікові, що хотіла б, щоб у неї також була фотографія другого сина. На що її чоловік відповідає: «Але ж вони близнюки! Якщо ти бачиш одного, то бачиш й іншого.

Розглянемо наступний приклад англомовного анекдоту з багатозначним каламбуром. На цей раз він буде стосуватись однієї з найпопулярніших тем - політичної. Зазвичай такий гумор характерний

американській культурі, де звикли вільно та відверто висловлювати власну думку щодо політичних переконань та не боятись осудження з боку інших.

“It’s high time for boarding a plane but everyone is waiting for a man who has some issues with his documents at the gate. Passengers are frustrated and worried. ”Why can’t you let a politician on a plane?” ask passengers, -“Because he’ll keep trying to destroy the other wing” answered the air lady [“Plane Jokes”].

Щодо позатекстових жанрових ознак, то у США, гумор є частиною величезної індустрії розваг: він піднімає настрій аудиторії, впливає на громадську думку і дає можливість власникам ЗМІ, виробникам медіаконтенту та виконавцям заробити. Американський гумор – це бізнес, який завжди є попит [Mitsche 2016, с. 4]. Політичний гумор США, на думку Л. Д. Рубіна повинен ліквідувати розрив між очікуваннями простих американців від того, якою має бути справжня демократія, описана батьками-засновниками американської державності, і реальністю, з якою вони стикаються [Rubin 1999, с. 33-35]. Р. Л. Петерсон підкреслює, що у США можна посміятися з глави держави: не в усіх країнах це припустимо, оскільки будь-який жарт може зашкодити кар’єрі, створити непривабливий образ, перетворити сакральне на предмет глузування, до гумору на телебаченні треба ставитися серйозно [Peterson 2009, с. 6].

Враховуючи таку чималу популярність комедій та жартів серед пересічних американців, з першого рядку анекдот налаштовує слухача почути щось смішне та провокаційне. Автор анекдоту відсутній. Із зав’язки ми дізнаємось, що місце дії – аеропорт, де пасажери чекають на посадку літака: *“It’s high time for boarding a plane”*. Але через невідомі обставини вони не можуть зробити цю посадку, намагаються дізнатись деталі ситуації - на цьому засновується і сам стимулятор анекдоту: *“but everyone is waiting for a man who has some issues with his documents at the gate. Passengers are frustrated, why they should wait so long they think. “Why can’t you let a politician on a plane?” ask worried passengers”*.

Сам пуант заснований на неочікуваній відповіді, що висміює та підриває репутацію політика та його добродетельність: *“ Because he’ll keep trying to destroy the other wing” answered the air lady”*.

Каламбур будується на іменнику “wing”, який в англійській мові є багатозначним. Його основні значення це «крила птаха» або «політична партія чи група людей, що об’єднані спільної цілю та ідеями». Бортпровідник не хоче допускати політика до літака, адже в літаку два крила, які життєво необхідні, щоб безпечно долетіти, а у переносному значенні – два крила, що необхідні для успішного керування державою, але, на жаль, політичні партії діють за іншим принципом та мають складнощі з співпрацею, що негативно впливає на розвиток держави. Тому бортпровідниця була занепокоєна і не допускала політика на посадку.

Характерні ознаки персонажів невиразні, жодної інформації про політичного діяча не вказано, окрім його професії. Бортпровідниця – занепоєний громадянка, що хвилюється за добробут та безпеку власного «рейсу», відчуває важливість своєї громадянської позиції. Лексика в анекдоті – загальноживана, що спрощує розуміння гумору для кожного реципієнта.

Для перекладу анекдоту скористаємось компенсацією для створення ідентичного жарту (за П. Забалбеско), але наблизивши його до українських реалій:

Саме час посадки на літак, але усі чекають на чоловіка, який має проблеми з документами. Пасажирки занепокоєні та засмучені. «Чому ви не пускаєте його на літак?» - запитують вони. «Бо він продовжить руйнувати лівий сектор.

Крила та конструкцію літака можна порівняти з секторами, які в українській мові «правий та лівий сектор» - це назви протидіючих сторін в державній владі, тому нам, на мій погляд, вдалось зберегти каламбур в цільовому тексті.

І на завершення ще один приклад анекдоту, гумор якого побудований на лексичному каламбурі.

"A man went to a horse breeder and said, I want that horse. The breeder said that horse ain't looking so good, but the man still wanted to buy it, so he did. The next day he came back with the horse and said, you sold me a blind horse, the breeder replied "I told you that horse ain't looking so good" [Richard Wiseman].

Позатекстові характерні ознаки відсутні, адже у вихідному тексті немає жодних вказівок на конкретну культуру чи особливу традицію народу. Автор анекдоту як завжди відсутній.

Час та простір універсальний, місце дії – стайня. Лексичні та граматичні особливості відсутні не простежуються, оскільки лексика анекдоту – загальноживана.

Композиція жарту складається із зав'язки, де ми дізнаємось про загальну інформацію, що виникла: *"A man went to a horse breeder and said, I want that horse"*. Із стимулятора ми дізнаємось, про те, що коняр застерігає чоловіка щодо фізичної вади коня, якого він прагне придбати, але той його не слухає та все ж таки його купує і вже наступного дня приходиться скаржитись: *"The breeder said that horse ain't looking so good, but the man still wanted to buy it, so he did. The next day he came back with the horse and said, you sold me a blind horse"*.

Фінальною композиційною частиною є пуант, де з'ясовується, яке саме непорозуміння виникло під час покупки тварини: *"the breeder replied "I told you that horse ain't looking so good"*.

Каламбур заснований на розбіжності значень фрази *"looking good"*, що в англійській мові означає *«виглядати гарно»*, але коняр використовує її у значенні *«погано бачити»*, з чого можна зробити висновок, що коняр іноземець, або володіє англійською не на високому рівні. Додаткові деталі про персонажів відсутні.

Перекладаючи цей анекдот, я знову зіткнулась з проблемою розбіжностей значень словосполучення *"looking good"*, адже в українській слова *«виглядати»* та *«бачити»* зовсім різні, а знайти слово, яке б об'єднувало такі різні значення у мові перекладу не вийде. Але можна

створити ідентичний жанр, що буде заснований на двозначності фрази «не добре виглядати», що в українській мові має значення «бути хворим» та «мати поганий зовнішній вигляд». Цей спосіб був запропонований П. Забалбеско.

Отже, ось мій варіант перекладу:

Чоловік пішов до заводчика коней і сказав: «Я хочу придбати цього коня». Заводчик сказав, що той кінь виглядає не дуже добре, але чоловік все одно прагнув його купити, що і зробив. Наступного дня він повернувся з конем і сказав, що коняр продав йому хворого коня, на що той відповів: «Я казав вам, що цей кінь виглядає хворим».

3.1.2 Каламбури, побудовані на основі власних імен. Яке саме значення закладено в кожному імені? Вільям Шекспір задавав це питання в «Ромео і Джульєтті» ще в 1597 році. У своїй безсмертній трагедії Шекспір продовжує говорити, що імена насправді не мають значення; ви можете називати когось як хочете, але це не змінить його суті. Однак багато культур і традицій не погодяться з великим англійським митцем.

Багато стародавніх суспільств серйозно ставилися до імен новонароджених. Вважалося, що ім'я, яке дитина отримає при народженні, визначатиме риси її характеру все життя. Дати дитині смішні або незвичні імена навіть не було можливості. У наші дні деякі батьки трохи спокійніші й іноді дають своїм дітям незвичайні імена, до яких усі звикли.

Існує ціла наука ономотологія, яка вивчає історію імен, звідки вони походять, як розвивалися з часом і як їх можна використовувати. Незважаючи на те, що імена є досить особливими порівняно з іншими словами, вони теж є словами, а це означає, що ми можемо грати з ними та складати іменні каламбури. Просто необхідно пам'ятати, що коли жартуєш над іменами, треба бути добрим та не ображати почуття інших людей.

Для цього підрозділу я зібрала кілька «іменних жартів», де каламбури народжуються через гру іменами. Ось перший з них:

“I named my dog 5-Miles so now I tell people I walk 5-Miles everyday”
[Ula Rukaite and Marisha Kazaryan 2022].

Вигадування імені для домашнього улюбленця стає важливою подією у родині та приводом для увімкнення фантазії на повну. Це певна традиція серед сімей вигадувати цікаві та незвичні імена для улюбленців, так само і у вихідному анекдоті власник собаки намагався бути креативним та вигадав незвичне ім'я, що дало поштовх для створення жарту.

Щодо структури анекдоту, то зав'язка тут відсутня через маленький обсяг оригіналу. Жарт відразу починається із стимулятора: *“I named my dog 5-Mile”*, після якого бачимо присутність пуанту: *“now I tell people I walk 5-Miles everyday”*. Каламбур анекдоту заснований на багатозначності фрази *walk 5-Mile*, що має два значення, а саме: «*вигулювати п'ять Миль* (ім'я тварини)», або «*проходити п'ять миль*». Оповідач вирішив дати улюбленцю дотепне ім'я, щоб мати привід жартувати так кожного разу, коли хтось запитує про те, що він робить кожного ранку.

Лексика анекдоту – загальноживана, а час – універсальний. Щодо перекладу цього жарту, то ми можемо скористуватись рекомендацією П. Забалбеско та перекласти на українську мову за допомогою компенсації та додавання деяких елементів до перекладу, що дозволить створити нам ідентичний жанр та однаковий вид каламбуру.

Переклад буде звучати так:

Я назвав свого собаку 5-Миль, тому зараз я кажу усім, що я гуляю десь із 5-Миль кожного дня.

Наступний каламбур буде пов'язаним із ім'ям відомого американського кіноактора та включатиме елементи чорного гумору:

“There once was a street named Chuck Norris-They had to change the name because no one crosses Chuck Norris and lives” [Ula Rukaite and Marisha Kazaryan 2022].

Щоб зрозуміти жарт, необхідно знати основні елементи з біографії самого актора. Карлос Рей (Чак) Норріс— американський кіноактор і майстер

бойових мистецтв, який став популярним завдяки виконанню головних ролей у боєвиках, а також ролі Корделла Уокера в телесеріалі «Крутий Уокер: Правосуддя по-техаськи». Він побудував досить типову кар'єру кіноактора за допомогою вправного володіння карате, яке він навіть викладав такому відомому актору як Стівен Маккуин. Але у просторах інтернет він відомий користувачам мережі також через велику кількість інтернет-мемів, які іронізують над відомим актором і в яких зображені абсурдні факти, що парадують штампи кіно-бойовиків. Ці меми ілюструють надмірну силу, володіння єдиноборствами, а також привабливість і мужність Норріса. Сам актор випустив навіть «Офіційну книгу фактів про Чака Норріса: 101 улюблений факт і розповідь Чака» та написав статтю та власний коментар щодо його персони в цих фактах в мережі і сказав наступне: «Моя відповідь завжди одна: деякі дійсно смішні. Деякі з них досить дивні. І, на щастя, більшість просто рекламує нешкідливі розваги (але будьте обережні, якщо ви шукатимете в Інтернеті «Факти про Чака Норріса», тому що деякі з них просто не підходять для дітей) [Chuck Norris].

Щодо текстових особливостей анекдоту, то він складається із:

1. зав'язки (“*There once was a street named Chuck Norris*”);
2. розвитку подій (“*They had to change the name*”);
3. фінальної частини (пуанту) - “*because no one crosses Chuck Norris and lives*”.

Каламбур побудований на власному імені – *Chuck Norris*, що є назвою вулиці та іменем відомого актора. Тобто ніхто не може перейти дорогу Чака Норріса та залишитись живим, не зважаючи на те, чи це людина чи просто вулиця.

Перекласти анекдот ми зможемо за допомогою буквального перекладу, що дуже полегшує справу. Каламбур та пуант буде збережений та ідентичний до першоджерела:

Одного разу вулицю назвали Чак Норріс, але через деякий час були знову змушені перейменувати, адже ніхто не може перейти Чака Норріса та залишитись живим.

Розглянемо наступний приклад анекдоту для аналізу. Цього разу на соціально-побутову тему:

“A kid walks in late to class, the teacher asks him “Why are you late?” and he replies “I was busy throwing pebbles in the lake” Another kid walks in late to class and the teacher asks him “Why are you late” and he replies “I was busy throwing pebbles in the lake”, The last kid walks in and the teacher says “Why are you late? .. and why are you wet?” and the kid says back REMEMBER MY NAME IS PEBBLES [Ula Rukaite and Marisha Kazaryan 2022].

Анекдот складається із стимулятора: *“A kid walks in late to class, the teacher asks him “Why are you late?” and he replies “I was busy throwing pebbles in the lake” Another kid walks in late to class and the teacher asks him “Why are you late” and he replies “I was busy throwing pebbles in the lake”, та пуанту: “.. and why are you wet?” and the kid says back REMEMBER MY NAME IS PEBBLES!!”.*

Каламбур заснований на двозначності слова “pebbles”, що має значення «галька» або ж ім'я хлопчика у даному випадку. Хлопчики запізнились на урок бо знущались над власним однокласником, якого кидали у воду. Вчитель не відразу зрозумів, що кидали вони не каміння, а хлопчика до озера, ім'я якого співзвучне з «галькою».

Персонажів досить важко описати через відсутність достатньої інформації про хлопчиків, але одне можна сказати точно, що діти жорстокі. Місце зображених подій – школа, час є універсальним.

Перекладаючи анекдот, необхідно буде замінити стать дитини, яку образили, адже «Галька», співзвучно з іменем дівчинки в українській мові, а не хлопчика як в першоджерелі. Тому скористаємось прийомом компенсації для перекладу:

Дитина запізналась в клас, а вчитель запитує його: «Чому запізнюєшся?» і він відповідає: «Я був зайнятий, кидаючи гальку в озеро» Ще одна дитина запізнюється до класу, і вчитель запитує його: «Чому ти запізнився», а він відповідає: «Я був зайнятий, кидаючи гальку в озеро», остання дитина заходить а вчитель каже: «Чому ти запізналась? .. та чому ти мокра?» і дитина каже у відповідь: «Коли ви запам'ятаєте, що мене звать Галина!!

Ще один анекдот на соціально-побутову тему з яскравим каламбуром, який спирається на імена, є наступний:

“A woman was 3 months pregnant when she fell into a coma. After 6 months she woke. She asked the doctor “How's the baby?” “You had twins” the doctor replied. “Your brother named them,” the woman said “oh no not my brother what did he call them?” “He called the girl Denise” “What about the boy,” the woman asked the doctor said “Denephew” [Richard Wiseman].

Для кожної жінки обирання імені для дитини є довгим та важливим процесом, деякі батьки можуть обирати навіть усі дев'ять місяців вагітності. Ситуація, що описується в анекдоті є своєрідною катастрофою для жінки, адже ідеї родичів завжди непередбачувані щодо імені дитини. Так і в цьому анекдоті, дядько дитини, не довго думаючи, дав дітям специфічні імена.

Зав'язкою анекдоту є опис загальної ситуації, що сталась в родині: *“A woman was 3 months pregnant when she fell into a coma”*. Наступною структурною частиною є стимулятор: *“After 6 months she woke. She asked the doctor “How's the baby?” “You had twins” the doctor replied. “Your brother named them,” the woman said “oh no not my brother what did he call them?” “He called the girl Denise” “What about the boy, the woman asked”*. Та останньою є пуант, де жінка розуміє, які саме імена отримали її діти від брата, та що вони означають: *“ the doctor said “Denephew”*.

Каламбур заснований на англійських словах *“niece”, “nephew”*, що у перекладі означають «племінниця» (*the niece- Denise*) та «племінник» (*the nephew – Denephew*). При тому для дівчинки її дядько використав ім'я, яке

дійсно можна знайти в ономастиконі англійської мов, а для хлопчика ім'я було вигадане за аналогією.

Переклад на українську мову буде мати деякі складнощі тому, що гра слів оснований на англійських іменах, які, на жаль, в українській мові не мають еквівалентів. Тому я вирішила перекласти анекдот, додавши до нього коментар, як було запропоновано А. Лібольдом, В. Карасиком та А. Карасиком. Хоча комічний ефект буде втрачено.

Переклад буде наступним:

Жінка була на 3-му місяці вагітності, коли впала в кому. Через 6 місяців вона прокинулася. Вона запитала лікаря: «Як дитина?». «У вас близнюки», - відповів лікар. «Ваш брат дав їм імена», — повідомив лікар, «о ні, тільки не мій брат, як він їх назвав?». «Він назвав дівчинку Деніз» «А як щодо хлопчика», — запитала жінка лікаря, на що той сказав «Денев'ю». В англійській мові слова “niece”, “nephew”, перекладаються як «племінниця» та «племінник». Тож брат жінки назвав дітей просто «племінник» та «племінниця».

Останнім анекдотом для аналізу візьмемо наступний:

“I used to date a girl named Ruth but she broke up with me and now I am Ruthless” [Ula Rukaite and Marisha Kazaryan 2022].

Досить лаконічний та побудований на каламбурі з власним іменем.

Композиція складається із стимулятора: *“I used to date a girl named Ruth but she broke up with me”*, та пуанта: *“and now I am Ruthless”*. Зав'язка відсутня через малий розмір анекдоту. Каламбур побудований на власному імені дівчини *Ruth*, яка покинула хлопця та він став «Без Рутти» або «безжальним», що в оригіналі звучить як *“Ruthless”*. Час та простір універсальний, лексика є загальноживаною, з відсутністю будь-якої термінології.

Перекласти жарт можна за допомогою компенсації, замінивши ім'я дівчини на «Жален», щоб створити ідентичний каламбур в перекладі на українську мову. Тож отримаємо такий переклад:

Раніше я зустрічався з дівчиною на ім'я Жален, але вона розлучилася зі мною, і тепер я безжалений.

Отже, лексичні каламбури є найпопулярнішим видом побудови гумору в англomовних анекдотах. Ми розглянули приклади каламбурів, які побудовані на багатозначності та на власних іменах. Кожен з видів має свої особливості для перекладу, але можемо зазначити, що найчастіше ми використовували прийом компенсації та побудови аналогічного анекдоту. Ми довели, що пуант є невід'ємною частиною будь-якого жарту, місце якого у кінці розповіді. Деякі анекдоти наповнені культурними особливостями, тому жарт зможе зрозуміти тільки підготовлений та обізнаний слухач. Багато жанрових ознак відсутні у вищенаведених прикладах через малий обсяг вихідного анекдоту.

3.2 Каламбури, побудовані на основі фразеологізмів

Каламбури, що побудовані на фразеологізмах чи ідіомах, є найскладнішими для перекладу, адже кожна мова сповнена своїми особистими фразеологічними зворотами, яким часто важко знайти аналоги при перекладі, тому часто перекладач нейтралізує жарт, або використовує компенсацію жарту. У цьому підрозділі ми спробуємо дослідити деякі випадки таких жартів та способи їх перекладу на українську.

Розглянемо перший приклад такого виду анекдоту:

“It was stormy weather that Monday morning. Mum called her children for a breakfast. “It is really raining cats and dogs outside. Maybe you should stay at home today”. The youngest daughter looked out the window and told “but mummy, where are cats and dogs? I see just rain” [Richard Wiseman].

Дуже популярна літературна англійська ідіома “raining cats and dogs” знайшла місце в цьому анекдоті, адже спершу будь-кому буде складно

увияти до чого коти та собаки в дощ, а особливо це буде важко маленькій дитині, яка все сприймає дуже буквально.

Композиція анекдоту складається із зав'язки (*"It was stormy weather that Monday morning"*), стимулятора (*"Mum called her children for a breakfast. It is really raining cats and dogs outside. Maybe you should stay at home today"*) та фінальної частини – пуанта (*"The youngest daughter looked out the window and told "but mummy, where are cats and dogs? I see just rain"*). Дитина не зрозуміла ідіоми, що використала мати, тому шукала за вікном котиків та собак.

Місце дії – будинок родини, можна зробити припущення, що він знаходиться у Великій Британії, адже ідіома *"raining cats and dogs"* насамперед розповсюджена там, як і частий дощ. Лексика в анекдоті – загальноживана. Щодо персонажів, як завжди можна розповісти досить мало через малий обсяг вихідного тексту, але навіть з декількох рядків можна зробити припущення, що мати турботлива та хвилюється за власних дітей.

Переклад жарту досить ускладнюється присутністю ідіоми, тому ми спробуємо підлаштувати її під українські реалії. В нашій мові є фразеологізм – *«лє як з відра»*, що має таке саме значення, як ідіома в першоджерелі. Тому для перекладу ми використаємо саме цей перекладацький аналог.

Готовий переклад виглядає так:

Того понеділка вранці була негода. Мама покликала дітей на сніданок. «На вулиці дійсно лє як із відра. Можливо, вам варто залишитися вдома сьогодні». Молодша донька виглянула у вікно і запитала: «А мамо, а де відро?» Я бачу тільки дощ.

Розглянемо ще один приклад анекдоту:

"Why did the boy throw the clock out the window? - To see if time really flies" [Richard Wiseman].

Знову головний герой – маленький хлопчик, який всі фрази сприймає буквально, як будь-яка дитина.

Через невеликий обсяг оригіналу зав'язка в анекдоті відсутня, тому відразу розпізнаємо стимулятор: *“Why did the boy throw the clock out the window?”*. Остання фраза є пуантом: *“To see if time really flies”*. Каламбур побудований на прямому та переносному значенні словосполучення *“time flies”*, яке може означати, що час як птах має крила та летить, та що час швидко плине, наче вмє літати. Дитина вирішила перевірити цю теорію у прямому значенні та спробувала змусити годинник полетіти.

Переклад на українську мову ми зробимо знову за допомогою компенсації, адже в нас також є вираз – «час біжить». Тому недоречно перекладати на українську дієслово «літати», необхідно максимально підлаштуватись під наші реалії, тому хлопчик буде змушувати час «бігти».

Переклад отримуємо такий:

Чому хлопчик поклав годинник на бігову доріжку? – Щоб перевірити чи справді час вмє бігти.

Останнім прикладом розглянемо такий:

“Can we address the elephant in the room before this problem ends all of our friendship? - Sure. But it is easier to talk about an elephant than to become a volunteer to tell Eric he has stinky feet” [Olga Derkach].

Каламбур у сюжеті побудований на англійському фразеологізмі *“the elephant in the room”*, який вперше з'явився у байці, написаній на початку 1800-х років, де людина пішла в музей і помітила усі маленькі речі, але не побачила величезного слона в кімнаті. Байка називалася «Допитлива людина», на яку пізніше часто посилалися відомі письменники. Зараз цей вислів використовується для позначення величезної проблеми, про яку всі відмовляються говорити.

Композиція твору відразу починається з розвитку подій: *“Can we address the elephant in the room before this problem ends all of our friendship?”. В кінці йде закономірний пуант: - Sure. But it is easier to talk about an elephant than to become a volunteer to tell Eric he has stinky feet?”*.

Герої вживають фразеологізм у двох значеннях (прямому і переносному), що додає комічного ефекту ситуації. Час та простір універсальний, лексика є загальноживаною.

Переклад ускладнюється тим, що ідіома не має аналогу в українській мові, тому для перекладу в даному випадку краще нейтралізувати жарт, адже комічний ефект буде збережений вже завдяки комічності ситуації, а не тільки каламбуру як в першоджерелі. Такий спосіб було запропоновано П. Забалбеско.

Отримаємо наступні рядки:

Чи можемо ми нарешті вирішити цю проблему, перш ніж ця проблема зіпсує нашу дружбу? - Звичайно. Але хто ж тут такий сміливий, щоб стати волонтером і сказати Еріку, що у нього смердючі ноги.

Отже, ми проаналізували каламбури в англійських анекдотах, які засновані на фразеологізмах. По-перше, варто зазначити, що відсоток таких анекдотів значно менше ніж лексичних, і знайти їх дійсно важко. По-друге, перекладати на українську мову, зберігаючи сюжет і при цьому не замінюючи фразеологізмів, неможливо. Тому буквальний переклад зовсім недоречний до таких видів каламбурів. Перекладачу кожного разу необхідно продумувати найкращу схему для перекладу вихідного тексту, бо кожен випадок дійсно унікальний.

ВИСНОВКИ

Історія формування анекдоту як жанру бере свій початок ще з давніх часів. До наших днів анекдот сформувався як окремий вид епосу з власними характерними ознаками, а саме:

- 1) орієнтація на правдивість з прив'язкою до конкретної особи;
- 2) гострота сюжету;
- 3) наявність типології головних героїв;
- 4) відсутність назви та автора;
- 5) наявність пуанта;
- 6) орієнтація на реакцію адресата;
- 7) ситуативність.

З перекладацької точки зору виділяють різновиди анекдоту, що відрізняються один від одного різним ступенем складності перекладу. А компенсація є найпоширенішим методом для перекладу анекдотів та жартів і в цілому та діє на рівні усього тексту, а не тільки на рівні слів.

В англійській мові велика кількість слів широкого та абстрактного значення, велика кількість граматичних структур, які відрізняються від української, тож знайти еквіваленти іноді майже неможливо. Тому перекладачі кожного разу шукають шлях, за допомогою якого можна зберегти ефект комічного в тексті перекладу. Все це пояснює широке використання лексичних трансформацій під час перекладу.

На сьогоднішній день немає однозначної відповіді яким способом краще перекладати анекдот, бо неможливо передбачити з яким з його видів ми будемо мати справу, на яку мову необхідно буде перекласти, які реалії будуть мати вихідний текст та текст перекладу. Але нам вдало визначити найпоширеніші способи перекладу: додання коментаря, нейтралізація жарту, компенсація, створення ідентичного жарту в тексті перекладу.

Також було з'ясовано, що найтипівішими засобами створення ефекту комічного в анекдоті саме можна вважати зміну явищ та їх деформацію,

зіставлення протилежних явищ та понять, уявне об'єднання різнорідних явищ тощо.

Окрім того, ми розглянули особливості пуанту як складової частини анекдоту, який будується на зіткненні різних конструктивних елементів, протиставлення світорозуміння, за допомогою чого реалізується сама мета анекдоту. В ньому перемикання емоційно-психологічних реєстрів здійснюється за допомогою метафори – старої та омолодженої. Зав'язка здійснюється через стару, реальну, а її розщеплення дає поштовх для створення нової – омолодженої. Переклад пуанта вважається основною задачею перекладача, бо втративши гумор в пуанті, означає втратити сенс анекдоту взагалі. Тому вміле використання гри слів при перекладі каламбуру може бути успіхом для перекладу анекдоту з однієї мови на іншу.

Невід'ємною частиною анекдоту, ми визначили, є дві композиційні частини – стимулятор та пуант. Без них побудувати будь-який жарт неможливо. А ось зав'язка досить часто може бути відсутня через малий обсяг анекдоту.

Ефект комічного пуанті виникає завдяки багатьом засобам, найпоширенішим з яких є каламбур. Це фігура мовлення, що складається в гумористичному використанні різних значень одного й того ж самого слова, чи слів схожими за звучанням. Каламбур складається з двох елементів – однакове звучання слова та невідповідність між значеннями цього слова. Каламбур обов'язково має мати ядро з двох елементів, що об'єднані за формою, але відрізняються змістом. В. Виноградов створив загальну схему каламбуру для розпізнання його в самому тексті, що складається з першого компонента – стимулятора, та другого – перевертня, без якого комічний ефект неможливий.

Класифікацій каламбурів також існує велика кількість, але з огляду на перекладацьку практику найцікавішими є каламбури трьох типів: фонетичного, лексичного та фразеологічного. Кожен з цих різновидів надзвичайно складний для перекладу з англійської на будь-яку іншу мову, бо

в більшості випадків комічний ефект від таких каламбурів втрачається повністю. Перекладачі і досі намагаються знайти рішення цієї проблеми, хоча і розуміють, що універсальної схеми для перекладу розробити неможливо.

У практичній частині роботи ми розглянули приклади лексичних та фразеологічних каламбурів. Ми довели, що пуант є невід'ємною частиною будь-якого жарту, місце якого у кінці розповіді. Деякі анекдоти наповнені культурними особливостями, тому жарт зможе зрозуміти тільки підготовлений та обізнаний слухач. Багато жанрових ознак відсутні у вищенаведених прикладах через малий розмір анекдоту.

Відсоток каламбурів, заснованих на фразеологізмах значно менший за лексичний. Ми прийшли до висновку, що такі види каламбуру неможливо перекласти на українську мову не змінюючи сюжет або сам фразеологізм. Перекладачу кожного разу необхідно продумувати найкращу схему для перекладу вихідного тексту, бо кожен випадок дійсно унікальний.

Під час дослідницької роботи було запропоновано власний переклад англійських анекдотів з каламбуром в пуанті на українську мову. Переді мною стояла найголовніша задача - досягти адекватності перекладу та зробити переклад зрозумілим для реципієнта.

Найчастіше я використовувала спосіб створення ідентичного жарту, а також додавання коментаря та використання компенсації. Варто зазначити, що саме ці засоби забезпечили у більшості випадків збереження ефекту комічного в перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережной В. А. Актуальні проблеми філології. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27-28 листопада 2015 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. с. 81–83.
2. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів. Київ, 2008. 519 с.
3. Борев Ю. Б. Комическое, или о том, как смех казнит несовершенство мира, очищает и обновляет человека и утверждает радость бытия. Москва : Искусство, 1970. 286 с.
4. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы. Москва : Книжный дом «Университет», 2004. 240 с.
5. «Винсент ван Гог: гений, опередивший время». URL : <http://surl.li/dxvln> (дата звернення 7.11.2022).
6. Влахов С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 339 с.
7. Вяземский П. Старая записная книжка / ред. и вступ. ст. Л. Гинзбург. Ленинград : Изд-во писателей в Ленинграде, 1929. 34 с.
8. Гнедкова О. Г., Карпенко З. О. «Особливості утворення та перекладу каламбуру як різновиду мовної гри». Видавничий дім «Гельветика» 2021. 259 с.
9. Дейк, ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.

10. Дмитренко В. А. Реалии в юмористическом тексте и особенности их перевода. Вісник Харківського національного університету. Харків : Константа, 2003. № 609. С. 16–19.
11. Карасик А. В., Карасик В. И. Непонимание юмора в межкультурном общении. Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2004. Вып. 1. С. 13–27. ISSN 2224-0101.
12. Кімакович І. І. Фольклорний анекдот як жанр. Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. МТ Рильського НАН України 2006. С. 34–40.
13. Кімакович І. І. Традиційний анекдот: виникнення терміна та його еволюція. Народна творчість та етнографія. 1994. № 5-6. С. 45–52.
14. Коваль А. П. Практична стилістика української мови. Київ : Вища школа, 1985. 352 с.
15. Кузнєцова І. В. Stylistic in Practice (Стилiстика на практицi) : Практикум. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 132 с.
16. Курганов Е. Анекдот как жанр. Санкт-Петербург : Академический проект, 1997. 123 с.
17. Личик В. В., Сидорук Г. І. Світові тенденції сучасних наукових досліджень : матеріали XXXV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 28 жовтня 2019 р.). Вінниця, 2019. Ч.11. С. 68–72.
18. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 2006. 208 с.
19. Переходюк О. В. Язык современного русского анекдота. 1997. № 5. С. 124–127.
20. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 331 с.
21. Пропп В. Я. Жанровый состав русского фольклора. URL : <http://surl.li/dxvor> (дата звернення: 24.10.2022).
22. Птушка А. С. Мовна об'єктивація стереотипних уявлень про міжособистісні ролі теща та зять у тексті англomовного анекдоту. Вісник

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2019. № 89. С. 18–23.

23. Раскин И. З. Энциклопедия хулиганствующего ортодокса. Москва : ПБОЮЛ Малиновская, 2003. 496 с.

24. Руднев В. П. Словарь культуры XX века. Москва : АСТ-Пресс, 1997. 384 с.

25. Складчикова Н. В. Семантическое содержание метафоры и виды его компенсации при переводе. Номинация и контекст. Кемерово, 1985. С. 21–29.

26. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт «страшное» в смеховой картине мира. Логический анализ языка. *Языковые механизмы комизма* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. Москва : Изд-во «Индрик», 2007. С. 164–174.

27. Соколянский М. «Пуант как разновидность коновки драматического произведения». URL : <http://sites.utoronto.ca/tsq/60/Sokolyansky60.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

28. Хьюз Э. Запрос, оставшийся без ответа Литературная газета. 1963. С. 17–21.

29. Чиркова О. А. Поэтика комического в современном народном анекдоте. *Филологические науки*. 1998. № 5-6. С. 30–37.

30. Шаховский В. И. К проблеме трансляции коннотативных компонентов переводимой единицы содержания текста оригинала. *Тетради переводчика*. 1980. № 17. С. 25–36.

31. Шмелева Е. Я. Русский анекдот: Текст и речевой жанр. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 144 с.

32. Юнг К. Г. О психологии образа Трикстера. Пол Радин. Трикстер. Исследование мифов североамериканских индейцев с комментариями / пер. с английского В. В. Кирющенко. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. С. 265–286.

33. Attardo S. Humorous Texts: A semantic and pragmatic analysis. Humor Research Series. New York : Mouton de Gruyter, 2001. 238 p.

34. Attardo S. Translation and Humour: An Approach Based on the General Theory of Verbal Humour (GTVH). *The Translator*. Special Issue: Translating Humour. 2002. Vol. 8. P. 173–194.
35. Attardo S., Raskin V. Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *HUMOR : International Journal of Humor Research*. 1991. P. 293–347.
36. Attardo S. “Translation and Humor”, in Vandaele (ed.) *Translating Humor*, Special Issue of *The Translator*, St Jerome. Manchester, 2002. P. 185–207.
37. Attardo S., and Raskin V. Script Theory Revis(it)ed: Joke Similarity and Joke Representation Model. 1991. C. 293–347.
38. Chuck Norris On Chuck Norris “mania” sweeping the Net 2006. URL : <https://www.wnd.com/2006/10/38499/> (accessed: 13.11.2022).
39. Delabastita D. *Focus on the Pun*. Amsterdam : John Benjamins, 1994. P. 223–243.
40. Hammond Paul and Patrick Hughes *Upon the Pun. Dual Meaning in Words and Pictures*. London : W. H. Allen, 1978. 230 p.
41. Jakobson B. *Selected Writings*, vol. V. The Hague. New York : Mouton de Gruyter, 1979. 358 p.
42. Kussmaul P. Types of Creative Translating. in Andrew Chesterman et alia (eds.) *Translation in Context*. Philadelphia : John Benjamins, 1998. P. 185–207.
43. Leibold A. The Translation of Humor; Who Says it Can't Be Done. *Meta : Translators' Journal*. 1989. Vol. 34. № 1. P. 109–111.
44. Mitsche J. *Funny Haha: The Philosophy of Laughter in Three Easy Chapters (Plus One)*. Kindle edition. Amazon Digital Services LLC. 2016. 110 p.
45. Nash Walter *The Language of Humor*, English Language Series Title 16, London and New York : Longman, 1985. 198 p.
46. Peterson R. *Strange Bedfellows: How Late-Night Comedy Turns Democracy into a Joke*. New Jersey : Rutgers University Press, 2009. 280 p.

47. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor. Proceedings of the Fifth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. 1979. P. 325–335.
48. Rubin L. D. The Great American Joke. The Humor Prism in 20th Century American Society. Ed. J. Boskin. Wayne State University Press, 1997. P. 33–46.
49. Thielemann N. How a joke is performed in Russian face-to-face-interaction. The telling of an anecdote as performance. 2013. P. 11–89.
50. Deutsche Beiträge zum 15. Internationalen Slavistenkongress. München, Berlin : Verlag Otto Sagner. 2013. P. 293–302.
51. Zabalbeascoa P. Humor and translation – an interdiscipline. *Humor: International Journal of Humor Research*. 2005. Vol. 18. Is. 2. P. 185–207.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

52. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. URL : <http://www.klex.ru/j3t> (дата звернення: 03.09.2022).
53. Литературный энциклопедический словарь / ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева. Москва : Советская энциклопедия, 1987. 752 с.
54. American Heritage Dictionary. Boston : Houghton Mifflin Company, 1985. 1568 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

55. Derkach O. A worm in an ear and an elephant in a room: English idioms, ignorance of which can create an awkward situation. URL : <http://surl.li/dzhgi> (accessed : 11.11.2022).

56. Rukaite Ula and Kazaryan Marisha Whatever Your Name Is, We Have Collected Name Jokes For Everyone 2022. URL : <http://surl.li/dxvkv> (accessed : 15.11.2022).

57. Plane Jokes. URL : <https://upjoke.com/plane-jokes> (accessed : 11.11.2022).

58. Wiseman Richard 1001 Jokes Thammasat University,. URL : <http://surl.li/dxvnq> (accessed : 25.11.2022).

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as a pun in the punchline of an English-language joke and its translation.

The object of the work can be defined as English-language jokes based on various types of puns.

The main aim of the paper consists in identifying the peculiarities of the construction of puns in the punchline of an English-language joke and describing the strategy of their reproduction in the Ukrainian translation. It determined the accomplishment of such objectives as:

- profound analysis and systematization of the theoretical foundations of the joke as a genre and pun as a way to create comical effect;
- investigation of the algorithm, aspects and stages of translation English-language puns.

We managed to identify the most common ways of translation: adding a comment, neutralizing a joke, compensation, creating an identical translation in the text. An integral part of the joke, we determined, are two compositional parts - the stimulator and the punchline. It is impossible to build any joke without them. But quite often the introduction may be missing due to the small size of the joke.

In the practical part of the work, we considered examples of lexical and phraseological puns. The percentage of puns based on phraseological units is much lower than the lexical one. We came to the conclusion that such types of puns cannot be translated into Ukrainian without changing the plot or phraseology.

Key-words: *pun, punch line, joke, translation, source text, target text, adequacy*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Паненко Анастасія Олександрівна, студентка 2 курсу магістратури, форми навчання заочної, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма мова і література (англійська), адреса електронної пошти anastasiyapanenko@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Каламбур в пуанті англомовного анекдоту та його відтворення в перекладі» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 04.12.2022 р.

Підпис _____

ПІБ (студент) Паненко А. О.